

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
кафедра педагогіки і психології

Методичні матеріали для проведення педагогічної практики здобувачів
вищої освіти I бакалаврського рівня
Черкаського національного університету
(завдання з психології і педагогіки)

Черкаси 2025

УДК 378.018.4-027.22(072)

З-41

Рецензенти:

В. П. Шпак – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової і спеціальної освіти, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

О. Є. Іванашко – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 6 від 23.12. 2025 р.)*

Н.Є. Герасімова, І.В. Герасимова, Л.О. Сіпко, С.Ш. Раджабова.

З-41

Методичні матеріали для проведення педагогічної практики здобувачів вищої освіти І бакалаврського рівня – Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2025. – 90с.

ISBN 978-966-353-212-7

© ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2025

© Герасімова Н. Є., 2025

© Герасимова І. В., 2025

© Раджабова С.Ш., 2025

© Сіпко Л.О., 2025

Зміст

	<i>Вступ</i>	4
1.	<i>Розділ I.</i>	12
1.1	Завдання з психології	12
1.2	Навчально-методичні матеріали для забезпечення навчальної практики студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта	15
1.3	Психологічний інструментарій	20
1.4	Навчально-методичні матеріали для забезпечення виробничої практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта	56
1.5	Психологічний інструментарій	58
1.6	Психологічне завдання до навчально-педагогічної практики в закладах дошкільної освіти для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А2 Дошкільна освіта	69
1.7	Психологічне завдання до виробничо-педагогічної практики в закладах дошкільної освіти для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А2 Дошкільна освіта	73
1.8	Психологічне завдання до виробничо-педагогічної практики в закладах дошкільної освіти у групах загального розвитку та інклюзивного навчання для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А2 Дошкільна освіта	76
2	<i>Розділ II.</i>	79
2.1	Завдання з педагогіки	79
2.3	Навчально-методичні матеріали для забезпечення навчальної практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта (2 тижні)	81
2.4	Навчально-методичні матеріали для забезпечення навчальної практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта (4 тижні)	83
2.5	Навчально-методичні матеріали для забезпечення виробничої практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта (6 тижнів)	85
3	<i>Список використаних джерел</i>	85

ВСТУП

МЕТА І ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Метою практики є опанування здобувачами вищої освіти сучасними методами, формами організації праці та оволодіння знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них на базі здобутих в університеті знань професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

Ціль практики полягає у формуванні та розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів, це перехід від теоретичної підготовки до повноцінної практичної діяльності вчителя середньої школи. Для досягнення цієї цілі студенти мають виконати наступні ключові завдання:

1. *Оволодіння практичними навичками навчально-виховної роботи:*

- Навчання плануванню, організації та проведенню уроків/занять згідно з освітніми програмами та сучасними методиками.
- Формування навичок використання інноваційних освітніх технологій, цифрових засобів та інтерактивних методів навчання.

2. *Розвиток діагностичних, прогностичних та проектувальних умінь:*

- Набуття досвіду діагностування рівня знань, умінь і навичок учнів, їхніх індивідуальних особливостей.
- Формування вмінь прогнозувати результати навчально-виховного процесу та проектувати оптимальні шляхи їх досягнення.

3. *Формування навичок виховної роботи:*

- Організація та проведення позаурочних виховних заходів, класних годин.
- Оволодіння методикою роботи з учнівським колективом, батьками, соціальними інституціями.

4. *Виховання професійно важливих якостей:*

- Розвиток педагогічного мислення, рефлексії, відповідальності, толерантності та емпатії.
- Формування індивідуального педагогічного стилю діяльності.

5. Адаптація до освітнього середовища:

- Закріплення теоретичних знань, отриманих під час навчання у ЗВО, та їх застосування в реальних умовах загальноосвітнього закладу.
- Набуття досвіду взаємодії з адміністрацією, педагогічним колективом та іншими учасниками освітнього процесу.

Завданнями практики є формування:

1. Загальних компетентностей

Загальні компетентності педагогічної практики студентів закладів вищої освіти (ЗВО) спеціальності Середня освіта є наскрізними та формуються на основі ключових компетентностей, визначених державними стандартами вищої освіти.

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу: уміння осмислювати педагогічні ситуації, виокремлювати головне, аналізувати досвід вчителя, синтезувати методичні прийоми для створення власних моделей уроків та виховних заходів.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях: практичне використання теоретичних знань з педагогіки, психології, методики викладання та предметної спеціалізації під час проведення уроків, класного керівництва та взаємодії з учасниками освітнього процесу.

ЗК 3. Здатність до міжособистісної взаємодії (комунікація): встановлення ефективної комунікації з учнями (різного віку та рівня підготовки), колегами-вчителями, адміністрацією школи та батьками. Включає вміння слухати, аргументувати, вести діалог та вирішувати конфлікти.

ЗК 4. Здатність працювати в команді (співпраця): ефективна взаємодія зучителем-наставником, іншими студентами-практикантами та педагогічним колективом школи для спільного планування та проведення заходів, обміну досвідом та спільного вирішення професійних завдань.

ЗК 5. Здатність до самонавчання та постійного професійного розвитку (навчання впродовж життя): усвідомлення необхідності постійного вдосконалення, рефлексія власної діяльності (аналіз проведених уроків та заходів), пошук нових методик, готовність до сприйняття критики та внесення коректив у свою педагогічну роботу.

ЗК 6. Здатність до планування та управління часом: організація власної роботи, раціональне планування навчально-виховного процесу, своєчасна підготовка необхідної документації (плани-конспекти, щоденник практики) та проведення заходів відповідно до розкладу.

ЗК 7. Здатність до критичного осмислення та оцінювання: об'єктивна оцінка освітнього процесу, аналіз навчальних досягнень учнів, критична оцінка власного педагогічного впливу та ухвалення обґрунтованих рішень в умовах навчальної діяльності.

2. Фахових (спеціальних) компетентностей

Фахові (спеціальні) компетентності педагогічної практики студентів ЗВО спеціальності Середня освіта безпосередньо стосуються їхньої майбутньої професійної діяльності як учителів-предметників і класного керівника.

1. Проектувальна (планувальна) компетентність:

- Здатність самостійно розробляти, планувати та оформлювати навчально-методичну документацію (календарно-тематичні плани, поурочні плани-конспекти, програми гуртків тощо) відповідно до навчальних програм, вікових особливостей учнів та сучасних вимог до освітнього процесу.

2. Навчально-методична компетентність:

- Здатність ефективно реалізовувати навчальний процес:
- Оволодіння методикою викладання свого предмету (спеціалізації).
- Уміння вибирати, адаптувати та застосовувати оптимальні форми, методи та прийоми навчання (фронтальні, групові, індивідуальні, проєктна діяльність тощо).
- Здатність інтегрувати інноваційні та цифрові освітні технології у викладання предмету.

3. Організаційно-управлінська компетентність:

- Уміння ефективно організовувати та керувати діяльністю учнів на уроці (тайм-менеджмент уроку, організація робочих місць, підтримання дисципліни) та під час позаурочних заходів.

4. Діагностично-оцінювальна компетентність:

- Здатність здійснювати об'єктивну діагностику навчальних досягнень учнів, їхніх індивідуальних особливостей та рівня сформованості ключових компетентностей.
- Уміння застосовувати різні форми та критерії оцінювання (формувальне, підсумкове, самооцінювання).

5. Виховна компетентність (компетентність класного керівника):

- Здатність планувати, організовувати та проводити виховну роботу (класні години, позаурочні заходи) з урахуванням національно-патріотичного, морального, екологічного та іншого виховання.
- Навички роботи з учнівським колективом, корекція поведінки та взаємодія з батьками.

6. Предметно-дидактична компетентність:

- Глибоке знання змісту навчального предмету (спеціалізації) та здатність його структурувати, адаптувати та трансформувати відповідно до дидактичних цілей, рівня підготовки класу та потреб учнів.

7. Інклюзивна компетентність:

- Здатність враховувати особливі освітні потреби учнів (у т.ч. з ООП) та створювати інклюзивне освітнє середовище.
- Уміння застосовувати диференційований та індивідуалізований підхід у навчанні.

3. *Програмні результати навчання*

ПРН педагогічної практики студентів ЗВО спеціальності Середня освіта – це конкретні знання, уміння, навички та моделі поведінки, які студент повинен продемонструвати та застосувати після завершення практики. □ ПРН відображають

інтеграцію теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для виконання професійних обов'язків вчителя середньої освіти.

Після успішного завершення педагогічної практики студент зможе:

ПРН 1.1. Розробляти та оформлювати навчально-методичну документацію (плани-конспекти, дидактичні матеріали) відповідно до навчальної програми, освітніх цілей та потреб учнів.

ПРН 1.2. Проектувати структуру уроку та позаурочного заходу, логічно й послідовно вибудовуючи їх зміст, методи та засоби.

ПРН 2.1. Проводити уроки з навчального предмету (спеціалізації) на високому методичному рівні, використовуючи сучасні методи, прийоми та технології навчання (інтерактивні, цифрові, проєктні).

ПРН 2.2. Здійснювати диференціацію та індивідуалізацію навчання, враховуючи вікові та психологічні особливості учнів, їхній рівень підготовки та освітні потреби (в т.ч. в інклюзивному середовищі).

ПРН 2.3. Організовувати та проводити позаурочну виховну роботу (класні години, виховні заходи), сприяючи формуванню ключових життєвих цінностей та навичок учнів.

ПРН 3.1. Здійснювати діагностику та об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів, використовуючи різні форми контролю (формувальне, підсумкове) та забезпечуючи зворотний зв'язок.

ПРН 3.2. Здійснювати професійну рефлексію власної педагогічної діяльності (самоаналіз проведених уроків та заходів), виявляти сильні сторони та зони для вдосконалення, вносити корективи у подальшу роботу.

ПРН 4.1. Встановлювати продуктивну комунікацію та педагогічну взаємодію з учнями, підтримувати на уроці доброзичливу атмосферу та належну дисципліну.

ПРН 4.2. Ефективно співпрацювати з учителем-наставником, педагогічним колективом школи та адміністрацією, дотримуючись професійної етики та норм поведінки.

ПРН 4.3. Здійснювати взаємодію з батьками учнів щодо питань навчання, виховання та розвитку дитини.

Види і тривалість практики визначаються вимогами стандартів вищої освіти, змістом освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, навчальним (робочим навчальним) планом підготовки здобувачів вищої освіти за певною спеціальністю та ступенем освіти, графіком освітнього процесу.

Залежно від мети, завдань та особливостей певного виду практики, їх планування у графіку освітнього процесу та проведення може бути з відривом від навчання (упродовж кількох тижнів підряд або у визначені дні тижня), або без відриву від навчання (шляхом поєднання у межах навчального дня аудиторних занять з інших дисциплін і відвідування бази практики й виконання її завдань).

Проходження практик враховується у загальний обсяг навчального часу здобувача вищої освіти та позначається у навчальному плані як самостійна (індивідуальна) робота.

ВИДИ ПРАКТИК

Навчальна практика має на меті ознайомлення здобувачів вищої освіти із специфікою майбутньої професії, з методами планування і організації діяльності в умовах установ/закладів/виробництв, формування професійних компетентностей із загальних фахових дисциплін, узагальнення та систематизацію набутих здобувачами вищої освіти теоретичних знань, вироблення навичок застосування їх на практиці. Мета навчальної практики реалізується шляхом ознайомлення зі змістом і формами роботи на базі практики, виконання під керівництвом наставника (викладача) конкретних завдань відповідно до програми практики, опанування основними характеристиками і прийомами користування обладнанням, засобами обробки відповідної виробничої інформації, відпрацювання технологічних і виробничих процесів, складання основних організаційно розпорядчих, облікових документів, набуття інших практичних професійних компетентностей за обраною спеціальністю. Навчальна практика є обов'язковим складником освітньо-професійної програми підготовки бакалавра, і має передувати виробничій практиці.

Завданням **виробничої практики** є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, удосконалення практичних навичок зі спеціальності, а також збір фактичного

матеріалу для виконання курсових робіт. Виробнича практика має на меті закріпити формування професійних компетентностей, розвинути навички прийняття самостійних рішень на певних ділянках роботи (або з конкретних питань) в реальних виробничих умовах шляхом виконання окремих функцій і завдань, властивих майбутній професії. Під час виробничої практики здобувачі вищої освіти вивчають завдання і функції підприємств і установ, закріплюють на практиці теоретичні знання, відпрацьовують на посадах, відповідно до їх спеціальності, технології виконання основних і найбільш розповсюджених видів виробничих процесів, що передбачені на певному освітньому рівні.

Перелік усіх видів практики для кожної спеціальності (спеціалізації, освітньої програми), їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються у навчальних планах та графіку освітнього процесу певного навчального року. Обсяг практики вимірюється у кредитах.

Зміст і послідовність практик регламентується їх програмами, які розробляються кафедрою згідно із змістом освітньої програми. Зміст програми практики повинен відповідати вимогам галузових стандартів вищої освіти, враховувати специфіку спеціальності та відображати останні досягнення науки й виробництва. Окрім того, програма певного виду практики повинна відповідати освітньо-професійній програмі, навчальному плану відповідної освітньої програми, передбачати послідовність формування необхідних загальних і фахових компетентностей.

ОЦІНЮВАННЯ

При оцінюванні педагогічної практики кафедра педагогіки та психології виставляє 15 балів за завдання з педагогіки та 10 балів - за завдання з психології. Решта 75 балів відводиться на оцінювання випусковою кафедрою.

За рішенням кафедри звіт може бути поданий у електронному форматі в Google -Класі.

Здобувачі вищої освіти університету зобов'язані:

- брати участь у настановчому інструктажі з питань організації практики та захист звітів;

- до початку практики одержати завдання у керівників випускової кафедри (у разі проходження педагогічної практики – завдання з педагогіки та психології);
- своєчасно прибути на базу практики та виконувати всі види робіт, передбачені програмою практики;
- суворо дотримуватись правил внутрішнього розпорядку, охорони праці та безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії та розпоряджень керівництва бази практики;
- вчасно оформляти документацію та подавати її на вимогу керівника (методистів практики);
- подати звітну документацію у терміни, визначені програмою практики.

РОЗДІЛ І

1.1. ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ

Після проходження педагогічної практики студенти повинні представити методисту – психологу такі матеріали:

- 1) щоденник психологічних досліджень;
- 2) психолого-педагогічну характеристику учня, класного колективу завірену класним керівником;
- 3) звіт про проведення психологічного дослідження з вказівкою на використані методи та методики, які додаються до характеристики та інтерпретацію отриманих даних.

Результати повинні бути належним чином оформлені та вчасно представлені методисту на кафедру загальної психології.

Ефективність проходження практики та результати оцінювання залежать від ступеня самостійності та активності студента, його осмисленого та творчого підходу до виконання завдань.

При оцінюванні враховується:

1. Рівень загальної обізнаності студента.
2. Рівень засвоєння базових психологічних понять та умінь застосовувати їх на практиці.
3. Вміння збирати емпіричний матеріал, інтерпретувати отримані дані, прогнозувати можливі наслідки наявного рівня розвитку психіки учня.
4. Вміння формулювати рекомендації стосовно подальшої роботи з учнем.

Здобувачам вищої освіти, які працюють вчителями закладів освіти й викладають дисципліну, що відповідає спеціальності, виробнича педагогічна практика може бути зарахована за наявності довідки з місця роботи, оформленої належним чином та позитивної характеристики, завірених печаткою освітнього закладу.

Зразок оформлення щоденника психологічних досліджень

Титульна сторінка

Назва вищого навчального закладу

Щоденник психологічних досліджень

Студента - практиканта _____ курсу

Спеціальності _____

(назва спеціальності)

прізвище, ім'я, по-батькові

Місце проходження практики _____

Час проходження практики _____

На наступній сторінці необхідно вказати такі дані (стосовно конкретного навчального закладу):

Директор: /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з навчальної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з виховної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Учитель - предметник: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методист фахової кафедри: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри педагогіки: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри психології: /прізвище, ім'я, по батькові/

Список класу:

Назва методик:

1.2. Навчально-методичні матеріали для забезпечення навчальної практики студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта

Методи вивчення особистості учня можна розділити в залежності:

1. Від характеру участі школярів в їх проведенні на:
 - а. пасивні (спостереження, аналіз продуктів діяльності та ін.)
 - б. активні (тестування, опитування, бесіда, проєктивні методи, соціометрія та ін.)
2. Від часу проведення на:
 - а. короткотривалі (тестування, анкетування та ін.)
 - б. довготривалі (цілеспрямоване спостереження, біографічний метод та ін.)
3. Від характеру завдань дослідження:
 - а. з метою опису певної характеристики (спостереження, бесіда та ін.)
 - б. з метою діагностики вимірювання певної якості або властивості (тести, шкали та ін.)
 - с. з метою пояснення психічних явищ (експеримент).

Завдання з психології для студентів-практикантів

При проходженні практики студенти повинні:

- 1) проводити психолого-педагогічні спостереження за навчально-виховним процесом у школі та фіксувати результати у щоденнику;
- 2) використовуючи психологічні знання, намагатися встановити педагогічно-доцільні стосунки з учнями, вчителями, батьками;
- 3) виконати психолого-педагогічне дослідження особистості учня;
- 4) ознайомитися з приблизною схемою психолого-педагогічної характеристики учня, методичними рекомендаціями щодо проведення психологічного дослідження;
- 5) скласти план дослідження;
- 6) визначити методи діагностики особистості учня;
- 7) підібрати методики, психодіагностична спроможність яких відповідала б меті дослідження;
- 8) зібрати емпіричний матеріал;

9) здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих даних, а також їх інтерпретацію;

10) на основі результатів скласти характеристику особистості учня;

11) проводити виховну роботу з дітьми, виконуючи обов'язки помічника класного керівника;

12) здійснювати пропаганду психологічних знань при організації та проведенні позакласних заходів: бесід, диспутів, круглих столів, тощо.

Після проходження педагогічної практики студенти повинні представити методисту – психологу наступні матеріали:

1) щоденник психологічних досліджень;

2) психолого-педагогічну характеристику учня, завірену класним керівником;

3) звіт про проведення психологічного дослідження з вказівкою на використані методи та методики, які додаються до характеристики та інтерпретацію отриманих даних.

Результати повинні бути належним чином оформлені та вчасно представлені методисту на кафедрі педагогіки і психології.

Ефективність проходження практики та результати оцінювання залежать від ступеня самостійності та активності студента, його осмисленого та творчого підходу до виконання завдань.

Орієнтовна схема вивчення особистості школяра

1. Загальні дані

Прізвище, ім'я, по-батькові, дата народження, клас, загальний фізичний розвиток, стан здоров'я, умови життя та побуту в сім'ї, взаємовідносини членів сім'ї.

2. Стосунки з колективом та ставлення до школи

1. Загальна характеристика класу (розвиток учнів, вихованість, традиції і вимоги класного колективу);
2. Статус у колективі (чи користується любов'ю, авторитетом, яким чином це визначається);
3. Ставлення до однокласників (любить їх, байдужий, не любить, чи рахується з думкою колективу; з ким товаришує і на чому ґрунтується дружба; чи бувають конфлікти з однолітками, яка їх основна причина);
4. Чи задоволений своїм статусом у колективі, яке положення хотів би зайняти?
5. Чи цінує своє перебування у школі?
6. Ставлення до вихователів та вчителів.

3. Навчання

1. Успішність. Рівень та якість знань.
2. Кругозір, начитаність.
3. Розвиток мови (її образність, емоційність, запас слів, вміння висловити свою думку письмово та усно).
4. Зацікавленість темами занять та інтерес до навчання (до яких предметів виявляє схильність; як ставиться до оцінок; викликає схвалення чи осудження вчителів та батьків; провідний мотив навчальної діяльності).
5. Особливості навчальної діяльності учня:
 - 1) індивідуально-психологічні якості уваги (ступінь розвитку довільної уваги, її зосередженість, стійкість, розподіл, переключення);
 - 2) усвідомленість та сприйняття навчального матеріалу;
 - 3) рівень і характер розвитку довільної та мимовільної пам'яті (механічне чи усвідомлене запам'ятовування; чи володіє засобами довільного запам'ятовування;

які швидкість та міцність запам'ятовування, а також легкість відтворення; індивідуальні особливості пам'яті);

4) рівень розвитку мислення (наскільки відрізняє істотні чи другорядні ознаки предметів та явищ; який рівень засвоєння загальних та абстрактних понять; чи вміє порівнювати, узагальнювати, робити самостійні висновки; чи швидко знаходить шляхи вирішення);

5) рівень розвитку уяви (багатство відтворювальної й творчої уяви в різних видах навчальної діяльності);

6) старанність у навчальній роботі.

4. Спрямованість особистості і спеціальні здібності

1. Інтереси (перерахувати все, чим цікавиться учень; відмітити характер зацікавлень з точки зору їх глибини та активності, якщо учень не просто проявляє інтерес до певної галузі знань і діяльності, але серйозно нею займається; детально висловити, чи любить читати, та що читає: художню, науково-популярну або переважно розважальну літературу).

2. Переконавання, мрії, ідеали школяра. Чи спостерігається домінування тих чи інших мотивів у його поведінці?

3. Особливі здібності до певної діяльності (до музики, малювання, артистичні нахили та ін.) та специфіка їх прояву?

4. Перспективи, наміри щодо майбутнього (відмітити в характеристиці учня, починаючи із шостого класу).

5. Особливості характеру та темпераменту

1. Яскраво виражені індивідуальні риси характеру:

1) спрямованість особистості (у ставленні до людей, навчання, праці, самого себе: чуйність, доброта, колективізм, егоїзм, бездушність, сумлінність, скромність та т. ін.);

2) вольові якості характеру (наполегливість, самостійність, упертість, легка навіюваність та т. ін.).

2. Вираження особливостей темпераменту (у емоційній сфері, працездатності, рухливості, товарищескості).

3. Домінуючий настрій (веселий, сумний, пригнічений), його стійкість. Чим викликана зміна настрою?

6. Загальні психолого-педагогічні висновки

1. Основні риси особистості учня. Визначити рівень його розумового розвитку (низький, середній, високий) та особливості виховання. Причини (внутрішні та зовнішні) наявних недоліків (умови сімейного виховання, хвороби, відсутність деяких здібностей, навичок роботи та т. ін.).
2. Визначення найважливіших психолого-педагогічних завдань, які стоять перед учителем, та шляхи подальшої виховної роботи зі школярем.

1.3. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Методика № 1

Визначення мотивації школяра до навчання в школі

Обладнання: текст анкети О. Онуфрієва та С. Костроміної.

Методика проведення. Дитині пропонується відповісти на запитання анкети, використовуючи відповіді «так», «ні», «не знаю».

Анкета

1. Тобі подобається у школі?

Так; не дуже; ні.

2. Уранці ти завжди з радістю йдеш до школи або часто бажаєш залишитися вдома?

Іду з радістю; буває по-різному; бажаю залишитися вдома.

3. Якщо б учитель сказав, що завтра йти до школи не обов'язково, ти б пішов чи залишився вдома?

Пішов до школи; не знаю; залишився б удома.

4. Тобі подобається, коли відмінюються які-небудь уроки?

Не подобається; буває по-різному; подобається.

5. Ти б хотів, щоб не задавали ніяких домашніх завдань?

Не хотів би; не знаю; хотів би.

6. Ти хотів би, щоб у школі залишилися одні перерви?

Ні; не знаю; хотів би.

7. Ти часто розповідаєш про школу своїм родичам і друзям?

Часто; інколи; не розповідаю.

8. Бажав би ти мати іншого, не такого суворого вчителя?

Мені подобається наш учитель; точно не знаю; бажав би.

9. У тебе у класі багато друзів?

Багато; мало; немає друзів.

10. Тобі подобаються твої однокласники?

Подобаються; не дуже; не подобаються.

Обробка результатів. За кожну відповідь, що стоїть в анкеті на першому місці,

надається 3 бали, на другому місці – 1 бал, на останньому місці – 0 балів. Максимальна оцінка – 30 балів.

Оцінювання результатів. Зі зростанням кількості балів підвищується рівень мотивації. При одержанні 25 – 30 балів – сформоване ставлення до себе як до школяра, висока навчальна активність; 20 – 24 бали – ставлення до себе як до школяра практично сформовано; 15 – 19 балів – позитивне ставлення до школи, але школа приваблює більше позашкільними справами; 10 – 14 балів – ставлення до себе як до школяра не сформовано; менше 10 балів – ставлення до школи негативне.

Методика № 2

Дослідження концентрації, розподілу та переключення уваги

Мета дослідження: визначення рівня концентрації, розподілу та переключення уваги.

Матеріали та обладнання: бланк тесту П'єрона–Рузера, олівець і секундомір.

Процедура дослідження

Дослід можна проводити як з одним досліджуваним, так із і з групою з 5 – 9 осіб. Головні умови в роботі з групою – зручно розташувати досліджуваних, забезпечити кожного бланками тестів, олівцями і дотримуватися тиші в процесі тестування.

Інструкція досліджуваному: "Вам пропонується тест із зображеними на ньому чотирма геометричними фігурами: квадрат, трикутник, коло і ромб. За сигналом «Починаємо!» розставте якомога швидше і без помилок у ці фігури такі знаки: у квадрат – плюс, у трикутник – мінус, у коло – нічого, у ромб – крапку. Розставляйте знаки послідовно у кожній фігурі по рядках зліва направо. Час на виконання завдання – 1 хв. За моєю командою «Стоп!» припиняєте роботу".

Експериментатор у ході дослідження контролює час за допомогою секундоміра і подає команди: «Починаємо!», «Стоп!»

Надійність результатів дослідження досягається повторними тестуваннями, які краще проводити через значні проміжки часу.

Обробка та аналіз результатів. Результатами даного тестування є: кількість заповнених досліджуваним за 1 хв. геометричних фігур з врахуванням кола та кількість допущених помилок.

Рівень концентрації уваги визначають за таблицею

Число	Ранг	Рівень концентрації уваги
100	1	Дуже високий
91—99	2	Високий
80—90	3	Середній
65—79	4	Низький
64 і менше	5	Дуже низький

За допущені під час заповнення помилки ранг знижується. Якщо допущено 1—2 помилки, то ранг знижується на одиницю, якщо 3—4 — на два ранги, а якщо помилок більше 4-х, то концентрація уваги вважається гіршою на три ранги.

Аналізуючи результати, слід з'ясувати причини, які призвели до таких результатів. Серед них важливе місце належить установці, готовності досліджуваного виконувати інструкцію і заповнювати фігури знаками якомога швидше або ж його орієнтації на безпомилковість виконання тесту. У ряді випадків показник концентрації уваги може бути меншим від можливого через дуже велике бажання особистості проявити свої здібності, досягти максимального результату (тобто через своєрідне змагання). Зниження концентрації уваги можуть спричинити: поганий зір, хвороба, втомленість.

Загальний показник розподілу та переключення уваги підраховується за формулою $S = \frac{0,5N - 2,8n}{60}$, де

S — показник розподілу та переключення уваги;

N — кількість фігур, які переглянув досліджуваний;

n — кількість помилок.

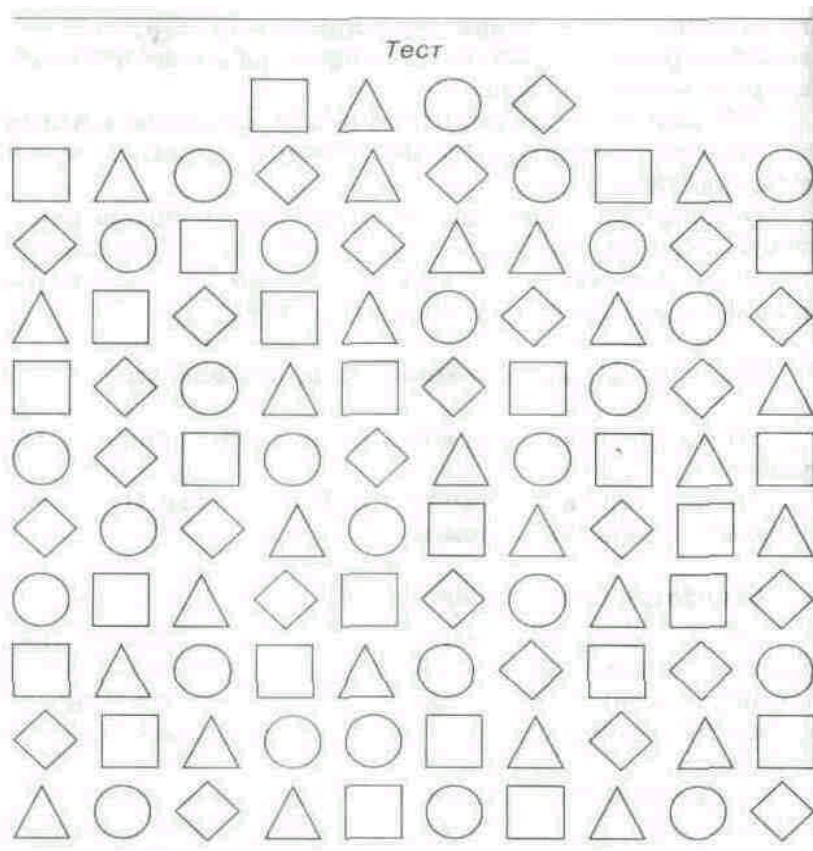
Оцінюється рівень за шкалою:

високий рівень — $0,75 < S < 1,0$

середній рівень — $0,5 < S < 0,75$

низький рівень — $S < 0,5$.

Бланк із геометричними фігурами тесту П'єрона — Рузера має такий вигляд:

Методика № 3

Дослідження стійкості уваги

Обладнання: коректурні таблиці Б.Бурдона, секундомір.

Методика проведення. Психолог роздає по одній таблиці Б.Бурдона та пропонує після команди «Почали» переглядати рядки букв та викреслювати (вертикальною рисою) літери «К» та «З». Психолог попереджує, що через кожну хвилину буде зупинка, коли треба буде відмітити літеру, на якій зупинилася дитина (наприклад, поставити «галочку»). Дослідження триває 4 хвилини.

Обробка результатів. Психолог підраховує показники стійкості уваги за формулою: $Q = \frac{s^2}{m}$, де

Q – стійкість уваги;

s – кількість рядків, які переглянув досліджуваний;

m – кількість помилок.

Якщо результат 0 – 6 стенів – низький рівень;

7 – 12 стенів – середній рівень;

13 – 19 стенів – високий рівень.

а и свиригмрнакиумаумлоовгюриннуаомллера сц
вниклюумлохфнакросаиенаднкпвионуренаиуйе
цнорирнаюмлмрряибумлухоривдумллмуитркели
тнаочиюкусцтмлфзорпенавдрихмуенасариеямл
нрнкмлвтмиалогенаюаиклнаеумлнрзбифтиезир
тагбзонирумнлеортисцнахюалмеаоркпвридарн
етмлонмладхвкучеюс крвутанмоумлихдхкмащно
лснаипнорбценжипсарирнежтсанрлгорсомлкво
естецфуюичмпкцвйхидфахпюянориузоеєлснуба
вумлосаеод нлмкпвомурихнестуючманенвбвкп
натсуилипоквицдхгаиникгтюленаумючлораєнр
зорпвдхлсумлродааєнкртяблчувхфаумлошзмсе
днумлатнкпвдорсхзорицялсорхєнацноарусдун
шюхкфопсщхинтоюлехамобсриумлвфсєнагнсюан
хариспридципатюнакєнаядгєобпєнавгюхшзхєсв
а и свиригмрнакиумаумлоовгюриннуаомллера сц
вниклюумлохфнакросаиенаднкпвионуренаиуйе
цнорирнаюмлмрряибумлухоривдумллмуитркели
тнаочиюкусцтмлфзорпєнавдрихмуєнасариеямл
нрнкмлвтмиалогєнаюаиклнаєумлнрзбифтиєзир
тагбзонирумнлеортисцнахюалмеаоркпвридарн
єтмлонмладхвкучеюс крвутанмоумлихдхкмащно
лснаипнорбценжипсарирнежтсанрлгорсомлкво
єстєцфуюичмпкцвйхидфахпюянориузоєєлснуба
вумлосаєод нлмкпвомурихнєстуючманєнвбвкп
натсуилипоквицдхгаиникгтюленаумючлораєнр
зорпвдхлсумлродааєнкртяблчувхфаумлошзмсе
днумлатнкпвдорсхзорицялсорхєнацноарусдун
шюхкфопсщхинтоюлехамобсриумлвфсєнагнсюан
хариспридципатюнакєнаядгєобпєнавгюхшзхєсв

Методика № 4

Дослідження домінуючого типу запам'ятовування

Мета дослідження: виявлення переважаючого обсягу пам'яті за допомогою різних типів пред'явлення словесного матеріалу.

Матеріали та обладнання: чотири набори слів, які виражають конкретні поняття, один з наборів, виконаний на окремих картках, чотири невеликі аркуші паперу для записів, ручка, секундомір.

Процедура дослідження. Переважаючий тип пам'яті встановлюють шляхом пред'явлення слів кількома способами. Дослідження складається з чотирьох серій. У

першій серії зачитують слова для запам'ятовування (слухове сприймання). У другій показують слова для зорового сприймання, причому кожне слово має бути чітко написане на окремій картці. У третій серії використовують моторно-слухову форму подання слів і в четвертій – комбіновану, яка поєднує в собі слухове, зорове та моторне сприймання матеріалу.

Щоб не було перевантаження під час визначення типу пам'яті, для кожної серії досить підготувати ряд із 10 слів.

Серія №1

Експериментатор виразно з інтервалом 3 секунди читає слова для запам'ятовування. Перед зачитуванням слів дається інструкція.

Інструкція досліджуваному: «Я буду читати Вам слова. Слухайте їх уважно і запам'ятовуйте. Після паузи, коли я скажу «Пишіть!», на аркуші паперу запишете ті слова, які Ви запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати і запам'ятовувати».

Слова для запам'ятовування в першій серії:

машина, яблуко, олівець, весна, лампа, ліс, дощ, квітка, каструля, горобець.

Після паузи на десять секунд подається команда: «Пишіть!»

Серія №2

Другу серію можна проводити через 5 хвилин після першої.

У цій серії експериментатор послідовно показує слова, написані на окремих картках. Показування кожного слова має відповідати тривалості читання слова в першій серії, інтервал між словами такий самий, тобто 3 секунди.

Інструкція досліджуваному: «Я буду показувати Вам картки з написаними на них словами. Уважно читайте і запам'ятовуйте їх. За сигналом «Пишіть!» на аркуші паперу запишете те, що запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся читати і запам'ятовувати».

Слова для запам'ятовування в другій серії:

літак, груша, ручка, зима, свічка, поле, горіх, сковорідка, качка, блискавка.

Після прочитування слів і паузи на 10 секунд подається команда: «Пишіть!»

Серія №3

Третя серія, аналогічно другій, проводиться після 5-хвилинної перерви.

Експериментатор пропонує слухати слова і «записувати» їх ручкою у повітрі, щоб забезпечити моторну форму сприймання матеріалу. Інтервал між зачитуванням слів 3 секунди, а швидкість читання така сама, як і в першій серії.

Інструкція досліджуваному: «Я буду читати Вам слова. Слухайте уважно і «записуйте» в повітрі ручкою. За сигналом «Пишіть!» на аркуші паперу запишіть те, що запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати, «писати» слова і запам'ятовувати».

Слова для запам'ятовування в третій серії:

корабель, слива, лінійка, літо, ліхтар, річка, грім, ягода, тарілка, гусак.

Пауза перед сигналом «Пишіть!» у третій серії триває 10 секунд.

Серія №4

Після 10-хвилинної перерви, коли закінчено третю серію, проводять четверту серію. Темп читання експериментатором слів та паузи між словами залишаються такими самими, як і в попередніх серіях. Щоб забезпечити комбінований тип сприймання матеріалу, досліджуваному не тільки зачитують слова, а й пропонують відразу записувати їх на окремому аркуші, а після записування останнього, десятого, слова на аркуші перевертають, і за командою «Пишіть!» піддослідний на звороті відтворює запам'ятоване.

Інструкція досліджуваному: «Я буду читати Вам слова, а Ви їх записуйте й запам'ятовуйте. Після того, як я прочитаю останнє слово, аркуші переверніть і за сигналом «Пишіть!» запишіть на зворотній стороні те, що запам'ятали. Приготуйтеся слухати, записувати та запам'ятовувати».

Слова для запам'ятовування в четвертій серії:

поїзд, вишня, зошит, осінь, абазур, галявина, злива, гриб, чашка, курка.

Сигнал «Пишіть!» подається, як і в усіх попередніх серіях, через 10 секунд.

Обробка результатів. Показником обсягу пам'яті в цих серіях є кількість правильно відтворених слів. Результати заносяться в таблицю.

Кількість правильно відтворених	Тип пам'яті			
	Слуховий	Зоровий	Моторно- слуховий	Комбінований

слів				
------	--	--	--	--

Аналіз результатів. Переважаючий тип пам'яті при різних типах подання словесного матеріалу визначають шляхом порівняння кількості правильно відтворених слів у кожній з чотирьох серій.

Нормальним обсягом безпосередньої пам'яті слід вважати запам'ятовування 5 – 9 слів. Якщо в якій-небудь серії той, кого досліджували, запам'ятав 10 слів, він використав якусь систему засобів, про яку бажано дізнатися із самозвіту та зі спостережень.

Провідний тип пам'яті пов'язаний із відповідною репрезентативною системою уявлень особистості. Її виявлення допоможе зробити багатопланові рекомендації досліджуваному, особливо в плані запам'ятовування ним найбільш цінної інформації.

Методика № 5

Визначення інтегрального показника вербально-логічного мислення

Обладнання: набір слів та бланк методики «Виключення слів», секундомір.

Методика проведення. Досліджуваному надається інструкція: «Я пропоную вам із чотирьох наведених слів визначити три, які є однорідними поняттями, та викреслити четверте, яке не входить до цих однорідних понять. Виконуйте завдання швидко.»

1. Книга, портфель, валіза, гаманець.
2. Полум'я, світло, свічка, електроплитка.
3. Годинник, окуляри, термометр, терези.
4. Човен, тачка, мотоцикл, велосипед.
5. Лист, кора, луска, гілка.
6. Метелик, циркуль, терези, ножиці.
7. Дерево, етажерка, віник, виделка.
8. Дідусь, учитель, батько, мати.
9. Іній, пил, дощ, роса.
10. Вода, вітер, вугілля, скеля.
11. Яблуко, книга, шуба, троянда.

12. Молоко, вершки, сир, хліб.
13. Береза, сосна, ягода, дуб.
14. Хвилина, секунда. Година, вечір.
15. Василь, Федір, Семен, Іванов.

Ключ: 1. Книга. 2. Електроплитка. 3. Окуляри. 4. Човен. 5. Луска. 6. Метелик. 7. Дерево. 8. Учитель. 9. Пил. 10. Вітер. 11. Яблуко. 12. Хліб. 13. Ягода. 14. Вечір. 15. Іванов.

Оцінювання результатів. Оцінювання проводиться у відповідності з ключем (за кожну правильну відповідь – 2 бали) та з урахуванням часу на відповідь (T – менше 250 с = 0 балів, 250 – 330 с = 3 бали, понад 330 с = 6 балів).

Визначається інтегральний показник вербально-логічного мислення за формулою: $A=B+T$, де B – продуктивність (кількість правильно виконаних рядків), T – бали за час виконання.

30 – 20 балів – високий рівень узагальнення;

19 – 9 балів – середній рівень узагальнення, не завжди розподіл відбувається за суттєвими ознаками;

8 і менше – здатність до узагальнення розвинута слабо.

Методика № 6

Дослідження творчої уяви

Мета дослідження: оцінка особливостей творчої уяви.

Матеріали та обладнання: бланк із трьома надрукованими словами, наприклад: капелюх, дорога, дощ; стандартні аркуші паперу, ручка, секундомір.

Процедура дослідження

Даний дослід можна проводити як з однією людиною, так і з групою до 11 осіб, але всім досліджуваним потрібно зручно сидіти, а умови їхньої праці мають забезпечити строгу самостійність виконання завдання.

Перед початком дослідження кожен учасник отримує бланк з надрукованими на ньому трьома словами. Бланки можна роздати в конвертах або покласти на стіл перед досліджуваними зворотнім боком, щоб до інструктажу вони не читали надрукованих на них слів. При тестуванні групи видаються однакові бланки кожному для можливого спрощення подальшого аналізу і порівняння. У процесі

дослідження пропонується протягом 10 хвилин скласти з трьох слів якомога більшу кількість речень.

Інструкція досліджуваному: «Прочитайте слова, написані на бланку, і складіть з них якомога більшу кількість речень, причому в кожне речення мають входити всі три слова. Складені речення записуйте на аркуші паперу. На виконання завдання Вам дається 10 хвилин. Якщо все зрозуміло, тоді почнемо!»

У процесі дослідження експериментатор фіксує час і після закінчення 10 хв. подає команду: «Стоп! Роботу закінчити!»

Обробка та аналіз результатів

Показниками творчості в даному досліді є:

- величина балів за оригінальне та найбільш дотепне речення;
- сума балів за всі речення, придумані за 10 хвилин. Ці показники встановлюються за допомогою шкали оцінки творчості.

Шкала оцінки творчості		
Пункт	Характеристика складеного речення	Оцінка речення в балах
а	У реченні використано всі три слова в дотепній оригінальній комбінації	6 балів
б	У реченні використано всі три слова без особливої дотепності, але в оригінальній комбінації	5 балів
в	У реченні використано всі три слова у звичайній комбінації	4 бали
г	Задані три слова використано в менш необхідній, але в логічно допустимій комбінації	3 бали
д	Правильно використано лише два слова, а 3-тє використано з натяжкою через чисто словесний зв'язок	2,5 бала
е	Правильно використано тільки два слова, а третє штучно введено в речення	1 бал
є	Досліджуваний правильно зрозумів завдання, але він формально поєднує всі три слова або використовує їх із спотвореннями	0,5 бала

ж	Речення являє собою беззмістовне поєднання всіх трьох слів	0 балів
---	--	---------

Якщо досліджуваний придумав дуже схожі одне на одне речення з повторенням теми, то друге та всі наступні речення цього типу оцінюються половиною початкового балу.

Під час підрахунку дані зручно заносити в таблицю результатів.

Якісна характеристика творчості, яка визначається за кількістю балів, отриманих за дотепне та оригінальне речення, відповідає максимальній оцінці якого-небудь із складених досліджуваним речень. Ця оцінка не перевищує 6 і вказує на розвинуту творчість чи на оригінальність. Якщо оцінка даного показника становить 5 або 4 бали, то прояв творчості слід вважати середнім. Нарешті, якщо ця оцінка становить лише 2 або 1, то це низький показник творчості або намір досліджуваного діяти аналогічно, що поставить експериментатора перед дилемою.

Таблиця результатів

№ речення	Оцінка речення в балах
1	
2	
3	
... і т. д.	
Сума балів	

Другий показник – це сума балів. Він дає сенс для аналізу й інтерпретації результатів тільки тоді, коли порівнюється робота кількох осіб, що можливо при довірливих стосунках у групі. У кого більша сума балів, у того і більша продуктивність творчої діяльності.

Творча уява передбачає створення образу, предмета, ознаки, які не мають аналогів. У даному разі – це створення речень без заданого зразка. Студенти-філологи і студенти природничих факультетів відрізняються досвідом роботи з лінгвістичним матеріалом, і це теж треба враховувати. Окрім того, одержаний показник творчості засвідчує суб'єктивну новизну результатів, якщо вони нові чи оригінальні для самого досліджуваного.

Методика № 7

Визначення спрямованості особистості за методикою Б.Басса

Обладнання: текст опитувальника, бланк для відповідей (див. табл. 2, 3).

Методика проведення. Психолог пропонує піддослідним двадцять сім суджень, на кожне з яких дається три відповіді (А, Б, В). Потрібно вибрати одну відповідь, яка найбільше відповідає дійсності та виражає їхню думку, і записати її на бланку для відповідей у стовпчику «Найбільш привабливо». Потім обрати одну відповідь, яка найменше відповідає реальності, і записати її на бланку для відповідей у стовпчику «Найменш привабливо».

Обробка результатів. Кожній відповіді у стовпчику «Найбільш привабливо» зараховується 2 бали, відповіді у стовпчику «Найменш привабливо» – 0 балів, відповідям, що не потрапили в жодний стовпчик – 1 бал. Бали, набрані за всіма 27 судженнями, додаються для кожного виду спрямованості окремо за ключем (див. табл. 2).

Інтерпретація результатів. За допомогою методики визначаються такі види спрямованості особистості:

Спрямованість на себе (Я)—орієнтація на пряме винагородження та задоволення, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, тривога, інтровертованість, роздратованість, прагнення до влади.

Спрямованість на спілкування (С) –прагнення підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування), орієнтація на спільне схвалення, залежність від групи, потреба в емоційних стосунках із людьми.

Спрямованість на справу, діло (Д) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, корисну для досягнення загальної мети.

Таблиця 2.

Ключ

№	Я	С	Д	№	Я	С	Д
1	А	В	Б	15	Б	В	А
2	Б	В	А	16	А	В	Б
3	А	В	Б	17	А	В	Б
4	В	Б	А	18	А	Б	В
5	Б	А	В	19	А	Б	В
6	В	А	Б	20	В	Б	А
7	В	Б	А	21	Б	А	В
8	А	Б	В	22	Б	А	В
9	В	А	Б	23	В	А	Б
10	А	В	Б	24	Б	В	А
11	Б	В	А	25	А	В	Б
12	Б	А	В	26	В	А	Б
13	В	А	Б	27	Б	А	В
14	А	В	Б				

Бланк методики А.Басса

Таблиця 3

	«Найбільше»	«Найменше»
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		

Визначення спрямованості особистості за методикою Б.Басса

1. Найбільше задоволення одержую від:

- а) схвалення моєї роботи;
- б) усвідомлення того, що робота виконана добре;
- в) усвідомлення того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то прагнув би бути:

- а) тренером, який розробляє тактику гри;
- б) відомим гравцем;
- в) обраним капітаном команди.

3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто:

- а) цікавиться учнями та має до кожного індивідуальний підхід;

- б) зацікавлює своїм предметом так, що учні із задоволенням вивчають цей предмет;
- в) створює в колективі таку атмосферу, у якій кожен учень може висловити свою думку.
4. Мені подобається, коли люди:
- а) радіють за виконану роботу;
- б) із задоволенням працюють у колективі;
- в) прагнуть виконати свою роботу краще за інших.
5. Я бажав би, щоб мої друзі:
- а) були доброзичливими та допомагали людям, коли це необхідно;
- б) були вірними та відданими мені;
- в) були розумними та цікавими.
6. Кращими друзями я вважаю тих:
- а) із ким маю добрі стосунки;
- б) на кого завжди можна покластися;
- в) хто може багато досягти в житті.
7. Найбільше мені не подобається:
- а) коли в мене щось не виходить;
- б) коли розладнуються стосунки з товаришами;
- в) коли мене критикують.
8. На мою думку, дуже погано, коли педагог:
- а) не приховує своєї антипатії до деяких учнів, насміхається та дразнить їх;
- б) викликає дух суперництва в колективі;
- в) недостатньо добре знає предмет, який викладає.
9. У дитинстві мені найбільше подобалося:
- а) проводити час із друзями;
- б) відчуття виконаної справи;
- в) коли мої вчинки схвалювали.
10. Я бажав би бути схожим на тих, хто:
- а) досягнув успіху у житті;
- б) справді закоханий у свою справу;

в) відзначається доброзичливістю і товариськістю.

11.Школа насамперед повинна:

а) навчати вирішувати завдання, які ставить життя;

б) розвивати індивідуальні здібності учнів;

в) виховувати якості, які допомагають встановлювати стосунки з людьми.

12.Якби я мав більше вільного часу, то використовував би його:

а) для спілкування з друзями;

б) для відпочинку та розваг;

в) для самоосвіти та улюблених справ.

13.Найбільших успіхів я досягаю, коли:

а) працюю з людьми, до яких відчуваю симпатію;

б) маю цікаву роботу;

в) отримую винагороду за свої зусилля.

14.Мені подобається, коли:

а) інші люди поважають мене;

б) я відчуваю задоволення від добре виконаної роботи;

в) я маю час приємно спілкуватися з друзями.

15.Якби про мене написали в газеті, то краще було б, щоб:

а) розповіли про якусь цікаву справу, пов'язану із навчанням, працею або спортом, у якій я брав участь;

б) написали про мою діяльність;

в) обов'язково розповіли про колектив, у якому я працював.

16.Найкраще я навчаюся, коли викладач:

а) має до мене індивідуальний підхід;

б) може зацікавити своїм предметом;

в) колективно обговорює проблеми, що вивчаються.

17.Для мене немає нічого гіршого за:

а) образу власної гідності;

б) невдачу під час виконання важливої справи;

в) втрату друзів.

18.Найбільше я ціную:

- а) успіх;
- б) можливості спільної праці;
- в) здоровий глузд та інтуїцію.

19. Я не поважаю людей, які:

- а) вважають себе гіршими за інших;
- б) часто сваряться та конфліктують;
- в) заперечують усе нове.

20. Приємно, коли:

- а) працюєш над важливою справою;
- б) маєш багато друзів;
- в) усім подобаєшся та викликаєш схвалення.

21. На мою думку, керівник повинен бути насамперед:

- а) доступним;
- б) авторитетним;
- в) вимогливим.

22. У вільний час я з цікавістю прочитав би книжки:

- а) про те, як знайти друзів та налагодити добрі стосунки з оточуючими;
- б) про життя відомих людей;
- в) про останні досягнення науки та техніки.

23. Якби в мене були здібності до музики, я бажав би бути:

- а) диригентом;
- б) композитором;
- в) солістом.

24. Я бажав би:

- а) вигадати цікавий конкурс;
- б) перемогти в конкурсі;
- в) організувати конкурс і керувати ним.

25. Для мене важливо знати:

- а) що я бажаю зробити;
- б) як досягнути мети;
- в) як організувати людей.

26.Людина повинна прагнути до того, щоб:

- а) інші люди схвалювали її вчинки;
- б) передусім виконувати свою справу;
- в) її не можна було б критикувати за виконану роботу.

27.Найкраще я відпочиваю у вільний час, коли:

- а) спілкуюсь із друзями;
- б) переглядаю цікаві фільми;
- в) займаюся своєю улюбленою справою.

Методика № 8

Дослідження типу темпераменту

Мета дослідження: визначення рівня екстраверсії, емоційної стійкості та типу темпераменту.

Матеріали та обладнання: тест-опитувальник Г. Айзенка з 57 запитань (в адаптації О Шмельова), бланк для відповідей, ручка або олівець.

Процедура дослідження

Дослідження типу темпераменту можна проводити як з однією людиною, так і з невеликою групою. У другому разі необхідно забезпечити самостійність відповідей учасників опитування.

Кількість тестів і бланків для відповідей має відповідати числу досліджуваних. На бланку відповідей записуються в колонку номери запитань, а поряд передбачено місце для відповідей: «Так» або «Ні». У завдання експериментатора входить роздавання опитувальників, бланків, ручок або олівців, ознайомлення з інструкцією.

Інструкція досліджуваному: «Вам пропонується відповісти на 57 запитань. Уважно читайте ці запитання і по ходу читання на бланку проставляйте Вашу відповідь, яка може бути: «Так» або «Ні». Намагайтесь уявити типову ситуацію, яка впливає із змісту запитання, і давайте першу відповідь без довгих і особливих роздумів. Пам'ятайте, що тут немає «поганих» і «хороших» відповідей. Свою відповідь на запитання запишіть у бланку відповідей залежно від номера. Намагайтесь не уникати відповідей.»

Опитувальник

1. Чи часто ти прагнеш до нових сильних відчуттів?
2. Чи відчуваєш ти, що потребуєш друзів, які зрозуміють тебе і схвалюють твої вчинки?
3. Чи вважаєш ти себе безтурботною людиною?
4. Чи важко тобі відмовитись від своїх намірів?
5. Перед тим як діяти, ти обмірковуєш спокійно свої справи чи ні?
6. Чи завжди ти виконуєш свої обіцянки, навіть тоді, коли це не вигідно тобі?
7. Чи часто в тебе трапляється зниження або підвищення настрою?
8. Чи швидко ти говориш та дієш?
9. Чи виникало в тебе коли-небудь почуття невдоволеності собою, хоча не було для цього серйозної підстави?
10. Чи правда, що ти задля виграшу зробиш усе?
11. Чи бентежишся ти, коли знайомишся із симпатичною людиною протилежної статі?
12. Чи буває так, що, розгнівавшись, ти втрачаєш рівновагу?
13. Чи часто ти дієш спонтанно під впливом моменту?
14. Чи часто тебе хвилює думка про те, що не слід було говорити або робити щось?
15. Чи привабливіше для тебе читання книжок, ніж зустрічі з людьми?
16. Чи правда, що тебе легко роздратувати?
17. Чи подобається тобі часто бувати в компаніях?
18. Чи бувають у тебе інколи такі думки, про які не можна казати іншим людям?
19. Чи буває так, що інколи ти такий захоплений бажанням, усе “горить” у руках, а інколи відчуваєш сильну млявість?
20. Чи бажаєш ти обмежити коло своїх знайомств найближчими друзями?
21. Чи мрійник ти?
22. Коли на тебе кричать, чи відповідаєш ти так само?
23. Чи часто в тебе виникає почуття провини?
24. Чи всі твої звички добрі й бажані?
25. Чи здатен ти звільнити свої почуття, щоб веселитися у компанії?
26. Чи можна сказати, що нерви твої часто сильно напружені?

27. Чи вважають тебе людиною жвавою та веселою?
28. Після того як справа зроблена, чи часто Ви повертаєтесь до неї подумки та вважаєш, що її можна було б зробити краще?
29. Чи правда, що ти мовчазний та стриманий серед людей?
30. Чи буває так, що ти передаєш чутки?
31. Чи буває так, що багато різних думок заважають тобі спати?
32. Чи правда, що тобі приємніше та легше прочитати про щось цікаве у книжці, хоча спитати про це у друзів було б швидше?
33. Чи буває у тебе сильне серцебиття?
34. Чи подобається тобі робота, яка потребує пильної уваги?
35. Чи бувають у тебе здригання в тілі?
36. Чи правда те, що ти говориш про знайомих лише приємне, навіть тоді, коли вони не дізнаються про це?
37. Чи правда, що тобі неприємно бути у таких компаніях, де насміхаються один над одним?
38. Чи правда, що ти дратівливий?
39. Чи подобається тобі робота, яка потребує швидкості дій?
40. Чи правда, що тебе не залишають у спокої думки про різні неприємності, які б могли трапитися, але не трапилися?
41. Чи правда, що ти спокійно рухаєшся?
42. Чи запізнювався ти коли-небудь на побачення або до школи?
43. Чи часто тобі сняться жахи?
44. Чи правда, що тобі подобається розмовляти, спілкуватися з незнайомими людьми?
45. Чи хвилюють тебе які-небудь хвороби?
46. Чи засмутився б ти, коли б довго не зміг бачити своїх друзів?
47. Чи вважаєш ти себе знервованою людиною?
48. Чи є в тебе такі знайомі, що зовсім тобі не подобаються?
49. Чи впливає на тебе критика твоїх власних недоліків або недоліків у навчанні?
50. Чи вважаєш ти себе впевненою у собі людиною?
51. Ви важко тобі одержати задоволення від заходів, де багато учасників?

52. Чи відчуваєш ти, що гірший за інших?
53. Ви зміг би ти звеселити знудьговану компанію?
54. Чи буває так, що ти говориш про речі, на яких не розумієшся?
55. Чи хвилюєшся ти про своє здоров'я?
56. Ви подобається тобі кепкувати над іншими?
57. Чи страждаєш ти від безсоння?

Обробка результатів

Для визначення типу темпераменту потрібно мати величини показників екстраверсії та невротизму, а для оцінки надійності цих показників підраховують величину показника відвертості. Величина показників вимірюється в балах за кількістю відповідей досліджуваного, що збігаються із запитаннями шкал.

Індексом відвертості B є кількість збігань на такі запитання: відповідь «Так» – №№ 6, 24, 36; відповідь «Ні» – №№ 12, 18, 30, 42, 48, 54.

За кожну відповідь, що збігається з ключем, нараховується 1 бал.

Показник екстраверсії E дорівнює кількості збігань з відповідями «Так» на запитання №№ 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 46, 49, 53, 56; з відповідями «Ні» на запитання №№ 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41, 51.

Показник невротизму H – це величина збігань відповідей «Так» з такими запитаннями відповідної шкали: №№ 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 50, 52, 55, 57.

Наступним кроком обробки результатів дослідження є побудова схеми типів темпераменту.

Темперамент та його основні властивості можна подати як точки проєкції величини екстраверсії та емоційної стійкості, одержаної при перетинанні перпендикулярів, віднесених до відповідних значень осей (мал. 1).

Аналіз результатів

Результати доцільно аналізувати тільки в тому випадку, коли вони були достатньо відвертими, при цьому величина індексу B не може перевищувати 4 бали.

Числовий показник	Інтерпретація
0 – 3 бали	Відвертість повна

4 – 6 балів	Відвертість ситуативна
7 – 9 балів	Відсутність відвертості

На думку Г. Айзенка, поєднання екстраверсії – інтроверсії та невротизму – емоційної стійкості є властивостями темпераменту, які визначають його тип. Властивості екстраверсії та інтроверсії протилежні, так, як і невротизм – емоційна стійкість.

Їх можна подати на континуумі, де величина одного з показників, наприклад, екстраверсія E 0 – 12 означає відсутність екстраверсії, тобто – інтроверсію, а величини 13 – 24 – виявляє екстраверсію.

0	6	12	18	24
інтроверсія			екстраверсія	

Рівень екстраверсії визначають за таблицею

Індекс екстраверсії E	Рівень екстраверсії — інтроверсії
0 – 2	Повний інтроверт
3 – 6	Інтроверт
7 – 10	Потенційний інтроверт
11 – 14	Амбіверт
15 – 18	Потенційний екстраверт
19 – 22	Екстраверт
23—24	Повний екстраверт

Аналогічне співвідношення мають полярні властивості невротизму – емоційної стійкості. Їхні рівні визначаються на основі тих же інтервалів, що і рівні екстраверсії – інтроверсії.

Під екстраверсією слід розуміти спрямованість особистості на оточуючих людей та на події, під інтроверсією – спрямованість на внутрішній світ, а під невротизмом – поняття, синонімічне до тривожності, яке проявляється як емоційна нестійкість, напруженість, емоційна збудливість, депресивність.

Динамічний прояв цих властивостей пов'язаний зі швидкістю утворення умовних рефлексів, з їхньою міцністю, з балансом процесів збудження –

гальмування в центральній нервовій системі та з рівнем активації кори головного мозку з боку ретикулярної формації.

Так, екстраверт, порівняно з інтровертом, швидше виробляє умовні рефлекси, вирізняється більшою терплячістю до болю, але це поєднується з низькою витривалістю в ситуації сенсорної депривації, що зумовлює підвищену негативну реакцію на одноманітність, на велику частоту відволікань під час роботи. Типовими поведінковими проявами екстраверта є комунікабельність, імпульсивність, недостатній самоконтроль, швидке пристосування до нового середовища, відкритість і зовнішній прояв почуттів. Він співчутливий, життєрадісний, упевнений у собі, прагне до лідерства, до розваг, має багато друзів, нестриманий, любить ризик, кмітливий, не завжди відповідальний.

Інтроверт привертає увагу своїми особливостями поведінки. Він часто заглиблений у себе, важко налагоджує контакти з людьми й адаптується до реальності. Частіше за все інтроверт спокійний, урівноважений, неагресивний, його дії обмірковані й раціональні. Коло друзів у нього невелике. Інтроверт любить прогнозувати майбутнє, замислюватися над тим, що і як буде робити, не піддається на моментні непередбачувані стимули, песиміст, не любить непередбачуваних ситуацій, хвилювань, дотримується заведеного життєвого порядку. Він контролює свої почуття, відповідальний, дуже рідко проявляє агресивність.

На одному полюсі невротизму (високий рівень) перебувають невротики, яким притаманна неврівноваженість нервово-психічних процесів, емоційна нестійкість, а також лабільність вегетативної нервової системи. Тому вони легко збуджуються, для них властива мінливість настрою, чутливість, а також тривожність, підозріливість, нерішучість, повільність. Другий полюс невротизму (низький рівень) – це емоційно стабільні особистості, які відрізняються урівноваженістю, спокоєм, рішучістю, виваженістю дій і вчинків.

Після характеристики вже вказаних пар властивостей темпераменту можна приступати і до конструювання власне типів темпераменту. Типи темпераменту представлено на схемі (мал. 1).

На малюнку 1 тип темпераменту визначається в точках перетину екстраверсії та невротизму, відтворених на відповідних вісях шкал у тому чи в іншому октанті.

При цьому темпераменту сангвініка відповідає екстраверсія й емоційна стійкість, темпераменту холерика – екстраверсія і невротизм, тобто емоційна мінливість, темпераменту флегматика – інтроверсія й емоційна стійкість, а темпераменту меланхоліка – інтроверсія і невротизм.

Якщо точка перетину перпендикулярів лежить у площині кола радіусом 6 одиниць, то це показник слабого вираження темпераменту, а якщо вона лежить у межах різниці площин великого і малого кіл, то тип темпераменту виражено яскраво, повно.

Темперамент значною мірою визначає особливості характеру людини. Сангвініки, як правило, бувають комунікабельними, відкритими, говіркими, жвавими, ініціативними, але часто безтурботними і не завжди схильними доводити справу до кінця. У холериків спостерігаються часті зміни настрою, вони активні, але в той же час імпульсивні, бувають образливими та агресивними і здебільшого оптимістичні. У темпераменті флегматика помітна розміреність, спокій, надійність. Меланхоліки – це дуже чутливі люди, як правило, спостережливі, тривожні, малоконтактні, дратівливі, багато переживають, песимісти.

Усвідомлюючи значення темпераменту в регуляції динаміки психічної діяльності і в збереженні життєвих констант організму, можна передбачити рекомендації про розвиток ряду властивостей темпераменту за допомогою корекції деяких рис характеру.

Мал. 1. *Типи темпераменту*

Наприклад, у сангвініка дуже важливо стимулювати працездатність, цілеспрямованість, ініціативність, але при цьому слід контролювати навантаження, щоб воно було в допустимих межах. Їм слід тренувати дисциплінованість та навчатися ділових контактів і чіткості.

Холерикам з їхньою яскраво вираженою схильністю до лідерства бажано забезпечувати позитивність стосунків з оточуючими, не "з'ясовувати стосунків" у моменти конфліктів, а аналізувати проблеми згодом у спокійній обстановці, контролювати власні прагнення тиснути на інших, підкоряти їх собі, спрямовувати зусилля на власне естетичне виховання.

Працьовитим флегматикам доцільно порекомендувати тренувати свій соціальний інтелект (розуміння людей, спостережливість за емоційним станом інших людей, встановлення контактів тощо). В окремих випадках завдяки скромності в них не завжди адекватна самооцінка, яку в цьому разі слід підвищити.

Меланхолікам з їхньою вдумливістю і підвищеною сензитивністю не потрібно поспішати включатися у види діяльності і спілкування, в яких є жорстка субординація. Її також потрібно контролювати і рефлексувати своє ставлення до інших (уникати переоцінки авторитету інших), формувати установку на успіхи в роботі, а для цього визначати термін виконання окремих етапів роботи і навіть їхніх елементів. Для розвитку контактності та комунікабельності бажано не уникати громадських доручень, які дають можливість вступати в різноманітні взаємовідносини з іншими людьми, з партнерами по діяльності, брати участь в усіляких заходах, виступати з доповідями на конференціях, домовлятися, координувати дії.

Методика № 9

Опитувальник Шмішека. Акцентуації характеру

Згідно теорії «акцентуованих особистостей» існують риси особистості, які самі по собі не є патологічними, однак можуть при певних умовах розвиватися в позитивному чи негативному напрямку. Ці риси ніби загострення певних якостей, які притаманні кожній людині.

Виділяють десять основних типів акцентуації (класифікація Леонгарда):

- 1) гіпертимний – особистості схильні до підвищеного настрою;
- 2) застрягаючий – схильні до «застрягання афекту» та бердовим реакціям;
- 3) емотивні – афективно лабільні;
- 4) педантичні – переважають риси регідності та педантизму;
- 5) тривожні;
- 6) циклотимні – зі схильністю до депресивного реагування;
- 7) демонстративні – з істеричними рисами характеру;
- 8) збудливі – зі схильністю до підвищеної , імпульсивної реактивності у сфері переваг;
- 9) дистимні – зі схильністю до розладів настрою;
- 10) екзальтовані – схильні до афективної екзальтації.

Всі ці групи «акцентуйованих особистостей» об'єднуються за принципом акцентуації якостей характеру або темпераменту. Ознаками акцентуації є показник більше 18 балів.

Опитувальник

1. Ваш настрій, як правило буває ясным та веселим?
2. Чи чутливі ви до образ?
3. Ви легко плачете?
4. Чи виникають у вас сумніви по закінченню будь-якої роботи з приводу її виконання і чи перевіряєте ви правильність виконання роботи?
5. Чи були ви в дитинстві такими ж сміливими як ваші однолітки?
6. Чи часто бувають у вас буває різка зміна настрою?
7. Чи буваєте ви зазвичай у центрі уваги?
8. Чи бувають у вас дні, коли ви без особливих на те причин роздратовані і всі вважають, що краще вас не чіпати?
9. Чи завжди ви відповідаєте на листи після їх прочитання?
10. Ви людина серйозна?
11. Чи здатні ви на деякий час так захопитися справою, що все інше перестає для вас існувати?
12. Чи ви далекоглядні?
13. Чи швидко ви забуваєте образи?

14. Ви маєте «м'яке» серце?
15. Кидаючи лист у поштову скриньку ви перевіряєте чи він вкинтий?
16. Чи вимагає ваша гординя, щоб у роботі ви були одним з перших?
17. Чи боялися ви в дитинстві грози та собак?
18. Чи сміялися ви з непристойних жартів?
19. Чи є серед ваших знайомих люди, які вважають себе педантичними?
20. Чи дуже залежить ваш настрій від зовнішніх обставин та подій?
21. Чи люблять вас ваші знайомі?
22. Ви часто знаходитеся під впливом сильних внутрішніх поривів?
23. Ваш настрій як привило пригнічений?
24. Чи доводилося вам плакати, переживаючи сильне нервово потрясіння?
25. Чи важко вам всидіти на одному місці?
26. Чи відстоюєте ви свої інтереси, коли по відношенню до вас несправедливі?
27. Чи любляєте ви іноді вихвалитися?
28. Чи могли б ви в разі необхідності вбити тварину або птаха?
29. Чи дратуєтеся ви, якщо скатертина лежить нерівно, і чи намагаєтеся ви її поправити?
30. Чи боїтеся ви залишатися вдома самі?
31. Чи часто псується ваш настрій без видимих на те причин?
32. Чи доводилося вам бути одним з найкращих у вашій професійній чи навчальній діяльності?
33. Чи легко ви впадаєте в гнів?
34. Чи здатні ви бути жартівливо-веселим?
35. Чи бувають у вас моменти, коли вас переповнює щастя?
36. Чи змогли б ви грати роль конферансьє у веселих виставах?
37. Чи доводилося вам обманювати у своєму житті?
38. Чи говорите ви людям правду в очі?
39. Чи можете ви спокійно дивитися на кров?
40. Чи подобається вам робота, коли тільки ви відповідаєте за неї?
41. Чи стаєте ви на захист людей по відношенню до яких вчинена несправедливість?

42. Чи турбує вас необхідність спуститися в темний льох, зайти в темну кімнату?
43. Чи надаєте ви перевагу тій роботі, яку потрібно виконувати довго і точно перед тією, яка не потребує клопітливості та виконується швидко?
44. Ви людина, яка любить спілкуватися?
45. Чи з задоволенням ви в школі декламували вірші?
46. Чи доводилося вам в дитинстві тікати з дому?
47. Зазвичай ви з задоволенням поступаєте місцем в автобусі літнім людям?
48. Чи часто вам життя здається нелегким?
49. Чи доводилося вам так перейматися через певний конфлікт, що ви не могли йти на роботу?
50. Чи можна сказати, що при невдачах ви зберігаєте почуття гумору?
51. Чи намагаєтеся ви помиритися, якщо когось образили? Чи робите ви перші кроки до примирення?
52. Чи дуже ви любите тварин?
53. Чи доводилося вам йдучи з дому повертатися перевірити чи все гаразд?
54. Чи турбували вас які-небудь думки, що з вами чи вашими родичами повинно щось трапитися?
55. Чи суттєво залежить ваш настрій від погоди?
56. Чи тяжко вам виступати перед великою аудиторією?
57. Ви можете, розгнівавшись на когось, пустити в хід руки?
58. Чи дуже ви любляєте веселитися?
59. Ви завжди говорите що думаєте?
60. Чи можете ви під впливом розчарування впасти у відчай?
61. Чи приваблює вас роль організатора будь-якого заходу?
62. Чи йдете ви до своєї мети до кінця, коли на шляху зустрічаються перешкоди?
63. Чи відчували ви коли-небудь задоволення при невдачах людей, які вам неприємні?
64. Чи викликає у вас трагічний фільм сльози?
65. Чи заважають вам заснути проблемні думки минулого та майбутнього?
66. Чи підказували ви у шкільні роки своїм товаришам на уроках?
67. Чи змогли б ви самі пройти через цвинтар?

68. Чи повернули б ви зайві гроші в касу, якби побачили що отримали зайві?
69. Чи великого значення ви надаєте речам у своєму домі, гадаючи, що кожна з них повинна мати своє місце?
70. Чи буває таке, що лягаючи спати ви маєте хороший настрій, а прокидаєтесь з пригніченим?
71. Ви легко пристосовуєтесь до нової ситуації?
72. У вас часто бувають запаморочення?
73. Ви часто посміхаєтесь?
74. Чи можете ви привітно ставитися до людини, маючи до нього неприємні почуття?
75. Ви людина рухлива і життєрадісна?
76. Ви сильно страждаєте, коли відбувається несправедливість?
77. Ви пристрасно любите природу?
78. Виходячи з дому ви перевіряєте, чи зачинені вікна, крани тощо?
79. Вас легко злякати?
80. Чи може алкоголь змінити ваш настрій?
81. Чи з задоволенням ви приймаєте участь у художній самодіяльності?
82. Чи тягне вас іноді поїхати з дому?
83. Чи дивитеся ви на майбутнє дещо песимістично?
84. Чи бувають у вас різкі зміни настрою?
85. Ви можете бути душею компанії?
86. Чи довго ви можете ображатися?
87. Чи переживаєте ви довго горе інших людей?
88. Чи завжди ви згодні з тими зауваженнями на свою адресу, правильність яких ви усвідомлюєте?
89. Чи могли ви у шкільні роки переписати через помарку зошит?
90. По відношенню до людей ви скоріше обережні і недовірливі, ніж довірливі?
91. Чи часто у вас бувають страшні сновидіння?
92. Чи бувають у вас такі нав'язливі думки, що стоячи на пероні ви можете кинутися під поїзд або ж вистрибнути у вікно?
93. Чи стаєте ви веселішими у компанії веселих людей?

94. Ви людина, яка не думає про складні проблеми, а якщо і думає, то недовго?
95. Чи робите ви під впливом алкоголю імпульсивні вчинки?
96. При розмові ви більше мовчите ніж говорите?
97. Чи могли б ви зображуючи когось так захопитися, що забути які ви насправді?

Обробка результатів:

Кількість співпадань з ключем відповідей множиться на значення коефіцієнта, який відповідає типу акцентуації; якщо показник перевищує 18, то це свідчить про вираженість даного типу акцентуації.

Якості характеру	Коефіцієнт	«Так» № питання	«Ні» № питання
Гіпертимність	3	1, 12, 25, 36, 50, 61, 75, 85	-
Дистимність	3	10, 23, 48, 83, 96	34, 58, 73
Циклотимність	3	6, 20, 31, 44, 55, 70, 80, 93	-
Емоційність	3	3, 14, 52, 64, 77, 87	28, 39
Демонстративність	2	7, 1, 24, 32, 45, 49, 71, 74, 81, 94, 97	56
Застригання	2	2, 16, 26, 38, 41, 62, 76, 86, 90	13, 51
Педантичність	2	4, 15, 19, 29, 43, 53, 65, 69, 78, 89, 92	40
Тривожність	3	17, 30, 42, 54, 79, 91	5, 67
Збудливість	3	8, 22, 33, 46, 57, 72, 82, 95	-
Екзальтованість	6	11, 35, 60, 84	-
Обман	1	9, 47, 59, 68, 83	18, 27, 37, 63

Акцентуації

1. Гіпертимність – це люди схильні до підвищеного настрою, оптимісти, швидко переключаються з однієї справи на іншу, не доводять до кінця розпочате, недисципліновані, легко попадають під вплив негативних компаній. Підлітки

схильні до романтики та пригод. Не втрачають влади над собою, не люблять коли ними опікуються. Тенденція до домінування та лідерства. Надто підвищений настрій може призводити до неадекватності у поведінці – «патологічний везунчик». В патології – невроз нав'язливих станів.

2. Застрягання – схильність до «застрягання афекту», до бердових реакцій. Люди педантичні, злопам'ятні, довго пам'ятають образи, ображаються. Не рідко на цьому ґрунті виникають нав'язливі ідеї. Сильно одержимі однією ідеєю. Занадто цілеспрямовані. В емоційному відношенні ригідні. Іноді можуть давати афективні спалахи, можуть проявляти агресію. В патології – паранояльний психопат.

3. Емотивність – люди у яких перебільшено проявляється емоційна чутливість, різко змінюється настрій з незначного приводу. Від настрою залежить все: самопочуття та працездатність. Тонко організована емоційна сфера: здатні глибоко відчувати та переживати. В коханні ранимі як ніхто інший. Хворобливо сприймають грубість, хамство, депресію.

4. Педантичність – переважають риси ригідності і педантизму. Люди ригідні, їм важко переключитися з однієї емоції на іншу. Люблять, щоб все було на своїх місцях, щоб люд чітко формували свою думку. Ідея порядку та охайності стає головною сутністю життя. В патології – епілептоїдна психопатія. Можуть проявляти агресію.

5. Тривожність – люди меланхолічного складу з дуже високим рівнем конституційної тривожності, невпевнені в собі. Недооцінюють свої здібності. Відповідальність їх лякає, бояться неприємностей для своїх рідних та близьких. Не можуть приборкати свої страхи, «притягають» до себе та до своїх близьких реалізацію своїх страхів.

6. Циклотимність – різка зміна настрою: хороший настрій триває коротко, а поганий довго. При депресії поведуть себе як тривожні, швидко втомлюються, приходять у відчай від неприємностей, враховуючи спроби самогубства. При хорошому настрої поведуть себе як гіпертимні.

7. Демонстративність – в патології – психопатія істеричного типу. Люди у яких сильно виражений егоцентризм, прагнення постійно бути в центрі уваги. Таких людей багато серед артистів. Якщо немає здібностей, вони виділяються коли

привертають увагу своїми антисоціальними вчинками. Патологічна брехня – щоб прикрасити свою особу. Схильні носити яскравий одяг.

8. Збудливість – схильні до підвищеної схильної імпульсивної реакції у сфері переваг. В патології – епілептоїдна психопатія.

9. Дистимність – схильність до розладів настрою. Протилежність гіпертимності. Настрій пригнічений, песимізм, похмурий погляд на речі, втомлюваність. Швидко втомлюється від контактів і надає перевагу самотності.

10. Екзальтованість – схильність до афективної екзальтації (близько до демонстративності, але там із-за характеру). тут же прояв на рівні емоцій (все йде від темпераменту).

Методика № 10

Дослідження вольової саморегуляції

Мета дослідження: визначення рівня розвитку вольової саморегуляції.

Матеріали та обладнання: тест-опитувальник А. В. Зверкова та Е. В. Ейдмана, бланк для відповідей і ручка.

Процедура дослідження. Дослідження вольової саморегуляції за допомогою тест-опитувальника може проводитися з однією особою або з цілою групою. Щоб забезпечити самостійність відповідей досліджуваних, кожному видається тест-опитувальник, бланк для відповідей, на якому надруковано номери запитань і біля них граfi для відповідей.

Інструкція досліджуваному: "Вам пропонується тест, який включає 30 тверджень. Уважно прочитайте кожне з них та вирішіть, наскільки воно характеризує Вас. Якщо правильно характеризує, то на аркуші для відповідей проти номера даного твердження поставте знак **(+)** (**плюс**), якщо вважаєте, що неправильно, то знак **(–)** (**мінус**).

Тест

1. Якщо в мене щось не виходить, то нерідко виникає бажання покинути цю справу.

2. Я не відмовляюся від своїх задумів і справ, навіть якщо доводиться вибирати між ними та приємною компанією.

3. За необхідності мені не важко стримати спалах гніву.
4. Звичайно я зберігаю спокій, чекаючи товариша, який спізнюється на призначений час.
5. Мене важко відірвати від розпочатої роботи.
6. Мене дуже вибиває з колії фізичний біль.
7. Я завжди намагаюся вислухати співрозмовника, не перебиваючи, навіть якщо не терпиться йому заперечити.
8. Я завжди «гну» свою лінію.
9. Якщо треба, я можу не спати кілька ночей (наприклад, робота, чергування) і весь наступний день бути в "гарній формі".
10. Мої плани занадто часто перекреслюються зовнішніми обставинами.
11. Я не вважаю себе терплячою людиною.
12. Не так просто мені примусити себе байдуже спостерігати хвилююче видовище.
13. Мені рідко вдається примусити себе продовжувати роботу після серії прикрих невдач.
14. Якщо я ставлюся до когось погано, мені важко приховати зневагу до нього.
15. При потребі я можу займатися своєю справою в незручних та в непристосованих до цього умовах.
16. Мені дуже ускладнює роботу усвідомлення того, що її необхідно виконати в точно визначений термін.
17. Я вважаю себе рішучою людиною.
18. З фізичною втомою я справляюся значно краще ніж інші.
19. Краще зачекати ліфт, ніж підійматися сходами.
20. Зіпсувати мені настрій не так просто.
21. Інколи якась дрібниця заповнює мої думки, не дає спокою, і я не можу її позбутися.
22. Мені важче зосередитися на завданні чи на роботі, ніж іншим.
23. Сперечатися зі мною мене важко.
24. Я завжди прагну довести розпочату справу до кінця.

25. Мене легко відвернути від справ.

26. Я іноді помічаю, що намагаюся домогтися свого всупереч об'єктивним обставинам.

27. Люди іноді заздять моєму терпінню та допитливості.

28. Мені важко зберегти спокій у стресовій ситуації.

29. Я помічаю, що під час одноманітної роботи мимоволі починаю змінювати спосіб дії, навіть якщо це часом призводить до погіршення результатів.

30. Мене, як правило, дратує, коли «перед носом» зачиняються двері транспорту або ліфта, що від'їжджають.

Обробка результатів – визначення величин індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали (Б) та індексів за субшкалами *наполегливість (Н)* і *самовладання (С)*.

Кожен індекс – це сума балів, отриманих при підрахунку збігу відповідей з ключем загальної шкали чи субшкали.

В опитувальнику 6 замаскованих тверджень. Тому загальний сумарний бал за шкалою В має бути в межах від 0 до 24, за субшкалою *наполегливість* – від 0 до 16 та за субшкалою *самовладання* – від 0 до 13.

Ключ для підрахунку індексів вольової саморегуляції

Загальна шкала	1-, 2+, 3+, 4+, 5+, 6-, 7+, 9+, 10-, 11+, 13-, 14-, 16-, 17+, 18+, 20+, 21-, 22-, 24+, 25-, 27+, 28-, 29-, 30-
Наполегливість	1-, 2+, 5+, 6-, 9+, 10-, 11+, 13-, 16-, 17+, 18+, 20+, 22-, 24+, 25-, 27+
Самовладання	3+, 4+, 5+, 7+, 13-, 14-, 16-, 21-, 24+, 27+, 28-, 29-, 30-

Аналіз результатів. У загальному вигляді під рівнем вольової саморегуляції розуміється міра опанування особистою поведінкою в різноманітних ситуаціях, здатність свідомо керувати своїми діями, бажаннями і станами.

Рівень розвитку вольової саморегуляції може бути охарактеризовано в цілому й окремо за такими властивостями характеру, як наполегливість та самовладання.

Рівні вольової саморегуляції визначаються порівнянням із середніми значеннями кожної шкали. Якщо вони складають більше половини максимально можливої суми збігань, то цей показник відображає високий рівень розвитку загальної саморегуляції, наполегливості чи самовладання. Для шкали *B* ця величина становить 12, для шкали *H* – 8, для шкали *C* 6.

Високий бал за шкалою *B* властивий емоційно зрілим, активним, незалежним, самостійним особам, їх відрізняє спокій, упевненість у собі, стійкість намірів, реалістичність поглядів, розвинене почуття особистого обов'язку. Як правило, вони добре рефлексують особисті мотиви, планомірно втілюють власні наміри, вміють розподіляти зусилля і здатні контролювати свої вчинки, володіють вираженою соціально-позитивною спрямованістю. У мезових випадках у них можливе нарощування внутрішньої напруги, пов'язаної з прагненням контролювати кожен нюанс власної поведінки і з тривожністю з приводу найменшої її спонтанності.

Низький бал спостерігається в людей чутливих, емоційно нестійких, вразливих, невпевнених у собі. Рефлексивність у них не висока, а загальний фон активності, як правило, занижений, їм властива імпульсивність і нестійкість намірів. Це може бути пов'язано як з незрілістю, так і з вираженою витонченістю натури, не підкріпленою здатністю до рефлексії та самоконтролю.

Субшкала *наполегливість* характеризує силу намірів людини – її прагнення до здійснення розпочатої справи. На позитивному полюсі – діяльні, працездатні люди, які активно прагнуть до виконання запланованого, їх мобілізують перешкоди на шляху до мети, не відвертають альтернативи і спокуси, головна їхня цінність – розпочата справа. Таким людям притаманна повага до соціальних норм, прагнення повністю підпорядкувати їм свою поведінку. У крайньому прояві можлива втрата гнучкості поведінки, поява маніакальних тенденцій. Низькі значення за даною шкалою вказують на підвищену

лабільність, невпевненість, імпульсивність, що можуть призвести до непослідовності в поведінці. Знижений фон активності і працездатності, як правило, компенсується в таких людей підвищеною чутливістю, гнучкістю, винахідливістю, а також тенденцією до вільного трактування соціальних норм.

Субшкала *самовладання* відображає рівень довільного контролю емоційних реакцій і станів. Високий бал за субшкалою набирають люди емоційно стійкі, які добре володіють собою в різноманітних ситуаціях. Характерний для них внутрішній спокій, упевненість у собі звільняють від страху перед невідомим, підвищують готовність до сприймання нового, непередбаченого і, як правило, поєднуються із свободою поглядів, з тенденцією до новаторства і радикалізму. Разом з тим, прагнення до постійного самоконтролю, надмірне свідоме обмеження спонтанності може призвести до підвищення внутрішньої напруженості, до переважання постійної стурбованості та втоми.

На другому полюсі цієї субшкали – спонтанність, імпульсивність, які у поєднанні з вразливістю та переважанням традиційних поглядів захищають людину від інтенсивних переживань і внутрішніх конфліктів, сприяють незворушному настрою.

Соціальна бажаність високих показників за шкалою різноманітна. Високі рівні розвитку вольової саморегуляції можуть бути пов'язані з проблемами в організації життєдіяльності та із стосунками з людьми. Часто вони відображають появу дезадаптивних рис і форм поведінки. На відміну від них, низькі рівні наполегливості та самовладання почасти виконують компенсаторні функції. Вони також говорять про порушення в розвитку властивостей особистості та в її умінні налагоджувати стосунки з іншими, а також адекватно реагувати на ті чи інші ситуації.

Здобувши інформацію про усвідомлювані особливості саморегуляції, можна розробити програму вдосконалення, відзначивши ті властивості, які в першу чергу потребують розвитку або корекції.

1.4. Навчально-методичні матеріали для забезпечення виробничої практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта

Завдання: скласти психолого-педагогічну характеристику класу на основі наступних методик: «Дослідження нормативних переваг у групі», «Соціометрія», «Оцінка відносин учня з класним колективом».

Орієнтовна схема вивчення і складання характеристики класного колективу

1. Загальні відомості про класний колектив і історія його формування:

чисельність учнів (з них хлопчиків і дівчаток), віковий склад, число другорічників, коли сформувався колектив, чи було злиття з іншими колективами, зміна класних керівників та ін.

2. Керівництво і організація класного колективу:

1) організуюче ядро класу, його актив; староста і його робота, характеристика активістів (ініціативність, самостійність, наполегливість, вимогливість до себе та інших, авторитет серед товаришів і на чому він заснований, організаторські здібності, турбота про окремих товаришів, відношення до думки оточуючих);

2) наявність у колективі неофіційних лідерів, характер їх впливу на клас, відношення до лідерів активу класу, наявність “відторгнутих”, можливі шляхи зміни відношення до них товаришів;

3) взаємовідносини в середині колективу (ступінь єдності, наявність чи відсутність угруповань у середині колективу, їх внутрішня основа і ступінь зацікавленості в справах класу; прояв взаємовимогливості, чуйності, дружньої турботи, взаємодопомоги і поваги); критика і самокритика в колективі; особливості взаємовідносин між хлопчиками та дівчатками, прояв товариськості і дружби між окремими членами колективу; емоційна стабільність та нестабільність окремих членів колективу;

4) особистість класного керівника (досвідченість, загальна культура, організаторські здібності, знання психології учнів, їх інтересів і т. ін.) і його вплив на колектив; відношення колективу до класного керівника, авторитет класного керівника серед учнів.

3. Зміст і характер колективної діяльності:

1. Учбова діяльність (загальна характеристика успішності і дисципліни, наявність контролю за успішністю окремих учнів, вимоги до них класного керівника, активу класу і всього колективу, взаємодопомога, її форми й організація), дисципліна класу в процесі навчальної діяльності (на уроках і при виконанні домашніх завдань), негативні моменти, конфлікти в учбовій роботі (підказки, списування і т. ін.)
2. Життя колективу поза учбовими заняттями; цікавість до сучасних політичних подій, музики, мистецтва, літератури, спорту, колекціонування і т. ін.; форми прояву цього інтересу (читацькі конференції, відвідування театру, кіно, обговорення побаченого, диспути і т. ін.); доля класного колективу в загальношкільному житті.
3. Загальнокорисна праця і її місце в позакласному житті колективу; види праці і характер її виконання; прояв свідомої дисципліни.

4. Загальні висновки.

Рівень розвитку колективу. Характер загального емоційного клімату (бадьорий, життєрадісний, інертний, напружено-нервовий і т. ін.), дисциплінованості. Визначення основних недоліків організації життя колективу і взаємовідносин його членів, шляхи їх ліквідації.

1.5. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Методика № 1

Дослідження нормативних переваг у групі.

Мета: Визначення ділових чи комунікативних переваг у групі.

Інструкція: Перед Вами питання, на які потрібно відповісти «так» чи «ні», чи ж «так – ні», якщо ви не впевнені, сумніваєтеся.

Опитувальний лист

1. Найбільше задоволення люди одержують від високої оцінки своєї роботи.
2. Щасливі лише ті люди, що придбали в житті справжніх друзів.
3. Усі спортсмени прагнуть до популярності.
4. Раціональні люди часто страждають від дефіциту спілкування.
5. Я не вважаю себе людиною безкорисливою.
6. Кращими викладачами я вважаю тих, хто добре знає свій предмет.
7. Кожен повинен поводитися так, щоб не викликати невдоволення оточуючих.
8. Успіхи школяра залежать від його сумлінного відношення до своїх обов'язків.
9. Улюблена справа ніколи не замінить радості людського спілкування.
10. Іноді мені приємно попліткувати.
11. Для того, щоб сподобатися іншим, треба добре робити свою справу.
12. Багатьом людям варто учитися мистецтву спілкування з оточуючими.
13. На роботі між колегами повинні бути тільки ділові стосунки.
14. Найстрашніше для людини — почуття самотності.
15. Коли я був дитиною, я любив, коли мене хвалили.
16. Більшість людей використовують роботу (навчання) в групі як можливість виявити себе, одержати сторонню оцінку.
17. Кращими друзями людина вважає тих, хто її розуміє.
18. Головна мета школи повинна полягати у підготовці учнів до правильного вибору професії.
19. Людина відчуває незвичайний приплив сил, коли працює із симпатичними для неї людьми.
20. Я допомагаю тільки тим людям, до яких добре ставлюся.

21. Я хочу вести по телефону тільки ділові розмови.
22. Мені не подобаються заходи, де в інтересах справи забувають про інтереси співробітників.
23. Критика моєї роботи (навчання) оточуючими негативно впливає на результат.
24. Вільний час треба проводити у спілкуванні з іншими.
25. Я намагаюся спланувати свій майбутній день.
26. Гарний керівник - насамперед фахівець у своїй області.
27. Для більшості робота у групі (класі) - ще одна можливість поспілкуватися з новими людьми.
28. Я віддаю перевагу книгам про відомих людей.
29. Колеги по роботі повинні бути товаришами.
30. Мені важко працювати з людьми, які не вміють стримувати свої почуття.
31. Школа насамперед повинна виховувати в учнях кращі людські якості.
32. Мої кращі друзі повинні багато знати і вміти.
33. Я часто говорю про речі, ніяк не пов'язаних з моїми діловими відносинами.
34. Людина здатна на максимальне лише тоді, коли її зусилля винагороджуються.
35. Погіршення товариських відносин на роботі негативно позначається на діяльності співробітників.
36. Я вважаю, що заради справи можна пожертвувати відносинами з товаришами по роботі.
37. У незнайомі компанії мене завжди залучають товариські люди.
38. Гарний керівник насамперед створює на роботі атмосферу взаєморозуміння.
39. Вільний час треба використовувати для самоосвіти.
40. Успіхи учня у більшості залежать від відносин з людьми, що оточують його в школі.
41. Я вважаю прямих і відвертих людей безтактовними.
42. За умови однакового фінансового успіху я хотів би взяти участь у конкурсі, а не організовувати його.
43. Найбільше задоволення людина одержує від усвідомлення того, що знаходиться в колі близьких людей.
44. Люди занадто багато часу витрачають на з'ясування відносин.

45. Я часто суджу про людей за першим враженням.
46. У житті людина повинна розраховувати тільки на себе.
47. Головна мета педагога - побудувати взаємини між учнями.
48. Мені буває важко визнати свої помилки.
49. Люди, що присвятили своє життя улюбленій справі, гідні захоплення.
50. Для людини велике задоволення - бути душею компанії.
51. Мені завжди важко розчаровуватися в людях.

Аналіз результатів.

Ділові переваги:

1, 3, 6, 8, 11, 13, 16, 18, 21, 23, 25, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 39, 42, 44, 46, 49.

Комунікативні переваги:

2, 4, 7, 9, 12, 14, 17, 19, 22, 24, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 38, 40, 43, 47, 50, 51.

Шкала щирості:

48, 45, 41, 20, 15, 10, 5.

Більше п'яти негативних відповідей по шкалі щирості говорить про малу надійність отриманих даних.

Перевага позитивних відповідей по наведеним вище шкалам свідчить про відповідне домінуванні ділових чи комунікативних переваг у групі.

Примітка. Зміна характеру переваг у групі учнів чи учителів дозволяє визначити особливості мікроклімату в колективі, пояснити причини конфліктів, передбачати різні порушення міжособистісних відносин, сформулювати стратегію розвитку колективу. Методика розрахована переважно на старших школярів і дорослих.

Методика № 2

Визначення положення члена групи в міжособистісних відносинах, мікрогруп і джерел їхнього утворення (соціометрія)

Мета: визначити симпатії – антипатії між членами групи, а також соціально-психологічні статуси окремих її членів, визначити мікрогрупи у контактному (первинному) колективі.

Матеріал: заготовлені відповіді членів групи з прізвищами обраних для спільних дій партнерів (для роботи, відпочинку, гри і т.п.).

Процедура проведення. Досліджуваним ставиться питання стосовно надання переваги 3 членам групи в якомусь аспекті життєдіяльності: «З ким би ти хотів сидіти за однією партою?», «... піти в туристичний похід? тощо.

Студенти одержують листочки, на яких написані чотири прізвища. Зверху праворуч зазначене прізвище того, хто вибирав. Нижче – прізвища тих, кого вибрали. Поруч розташовані цифри 1, 2, 3. Ось зразок такого листочка:

1.	Лушин С.	Акульшин Д.
2.	Миколаїв М.	
3.	Папин К.	

Усі листочки треба розкласти за алфавітом. Результати опитування з кожного листочка занести в соціометричну матрицю за зразком (взаємний вибір позначають кружком) (мал.2).

Соціометрична матриця, або основна таблиця результатів, як її іноді називають, будується за зразком турнірних таблиць спортивних змагань. По вертикалі записуються під номерами за алфавітом прізвища всіх членів групи, зверху, по горизонталі – лише їх номери. З верхнього кута в правий нижній проводять діагональ, перекреслюючи розташовані по цій лінії клітки квадрата. На відповідних перехрещеннях, згідно зі зробленим вибором, проставляються «плюси»; якщо вибір взаємний «плюс» обводиться кружечком. Потім підраховується загальна кількість виборів, одержаних школярами, і кількість з них взаємних.

Далі необхідно визначити наступні категорії учнів:

- 1) «зірок» – що набрали найбільшу кількість виборів (6 і більше);
- 2) «переважаючих» – що набрали переважну більшість виборів (4 – 5 виборів);
- 3) «прийнятих» – що одержали більшість виборів (1 – 3 вибори);
- 4) «ізолюваних» – не мають жодного вибору.

Вирахуйте коефіцієнт взаємності (KB) у класі за формулою: $KB = \frac{R_i}{R} \times 100\%$,

де R – загальне число виборів, зроблене в експерименті всіма учнями класу, а R_1 – загальне число взаємних виборів. Так, виходячи з наведеної матриці, можна визначити, що

$$KB = 70/96 \times 100 \% = 73\%.$$

Для виявлення мікрогруп на основі першої матриці будують другу (мал.3)

Порядок складання другої матриці наступний. Заготовлюють таку ж сітку, як і для першої матриці. З верхнього кута в правий нижній проводять діагональ, перекреслюючи розташовані по цій лінії клітки квадрата. З першої матриці вибирають будь-якого школяра, що має взаємний вибір. Його порядковий номер і прізвище заносять у перший рядок матриці. Цей же номер проставляють у першій клітці зверху (на мал. 3.–18– Некрасов). Потім з першої матриці вибирають тих, хто знаходиться у взаємному виборі з занесеним у перший рядок. Його порядковий номер і прізвище записують у другий рядок (на мал. 3. – 27 – Путьков). Цей же номер заносять зверху в другий стовпчик. У відповідні клітки матриці записують знак « · ». Наступний член групи, що знаходиться у взаємному виборі з № 18, записують у третій рядок зі збереженням його номера з першої матриці. Номер ставлять у третій стовпчик. Знак « · » проставляють у відповідні клітки. Вибір з першої матриці треба продовжувати до повної вичерпаності взаємних виборів в усіх, кого заносять у наступний рядок. Інакше кажучи, повинний замкнутися коло осіб із взаємним вибором. Того, хто не має взаємного вибору, записують наприкінці матриці. Мікрогрупа може складатися з двох і більше людей.

№	Прізвище	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
1	Алькушин														.						.			.										
2	Бородко					.																		+										
3	Громов														.										.									+
4	Деминский									.															.				.					
5	Жегин		.					.																										.
6	Зайцев																					+				.							.	
7	Ильичов					.																							+	.				
8	Карасева											.				.																		
9	Корекецкий				.																				.					+				
10	Кузнецова																			.		.				.								
11	Курчина								.							+		+																
12	Ларионов																		.												+	.		
13	Лобанів																	.							.					.				
14	Лушин	.		.																				.										
15	Мурашова								.											+							+							
16	Механік																	+											.		+			
17	Найденская													.															.		.			
18	Некрасов										.																	.				.		
19	Нікітіна									.												+						+						
20	Миколаїв	.																						+										
21	Нуржа									.																	.						.	
22	Павлова										+								+								+							
23	Панин	?		?											?																			
24	Петрукевич													?				+													+			
25	Петельский				?					?																				+				
26	Пономарева						?																?											?
27	Путьков											+							?													?		
28	Рощина																?	?														?		
29	Соловйов				?			?							+																			
30	Титова													?				?											?					
31	Умалинов												?						?									?						
32	Цыркин						?															?					?							
33	Яковлев		+			?									+																			
Всього виборів		3	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	3	3	5	2	1	7	3	2	1	5	0	5	1	2	6	3	4	4	6	3	3	2
Усього взаємних виборів		3	1	2	3	3	2	2	2	2	2	1	2	3	3	1	1	3	3	1	1	3	0	3	1	2	3	2	3	2	3	3	3	1

№	Прізвище	18	27	31	12	13	30	24	17	28	16	4	29	25	9	7	5	2	33	26	21	32	6	10	19	1	23	20	14	3	11	8	15	22
18	Некрасов		?	?	?																													
27	Путьков	?		?																														
31	Умалинов	?	?		?																													
12	Ларионов	?		?																														
13	Лобанів						?	?	?																									
30	Титова					?			?	?																								
24	Петрукевич					?																												
17	Найденская					?	?			?																								
28	Рощина						?			?	?																							
16	Механік									?																								
4	Деминский												?	?	?																			
29	Соловйов											?				?																		
25	Петельский											?			?																			
9	Коренецкий											?		?																				
7	Ильичов												?				?																	
5	Жегин															?		?	?															
2	Бородко																?																	
33	Яковлев																?																	
26	Пономарева																				?	?	?											
21	Нуржа																				?		?		?									
32	Цыркун																				?	?		?										
6	Зайцев																				?		?											
10	Кузнецова																					?				?								
19	Нікітіна																								?									
1	Алькушин																									?	?	?						
23	Панин																								?			?	?					
20	Миколайв																								?									
14	Лушин																								?	?			?					
3	Громов																								?				?					
11	Курчина																															?		
8	Карасева																														?		?	
15	Мурашова																															?		
22	Павлова																																	

Методика № 3

Оцінка відносин підлітка з класним колективом

Міжособистісне сприйняття у групі залежить від багатьох факторів. Найбільш дослідженими з яких є: соціальні стереотипи, минулий досвід, характер міжособистісних стосунків, ступінь інформованості один про одного.

Запропонована методика дозволяє виявити три можливі «типи» сприйняття індивідом групи. При цьому в якості показника типу сприйняття виступає роль групи в індивідуальній діяльності сприймаючого.

На основі трьох гіпотетичних типів сприйняття індивідом групи була розроблена спеціальна анкета, яка виявляє домінуючі властивості того чи іншого типу сприйняття групи індивідом. Анкета складається з чотирнадцяти пунктів-суджень, які містять три альтернативні вибори (кожна альтернатива відповідає певному типу сприйняття індивідом групи). На кожне питання потрібно вибрати лише одну відповідь.

Анкета

1. Кращими партнерами в групі я вважаю тих, хто:
 - а) знає більше, ніж я;
 - б) всі питання прагне вирішити спільними зусиллями;
 - с) не відволікає уваги вчителя.
2. Кращими викладачами є ті люди, які:
 - а) використовують індивідуальний підхід;
 - б) створюють умови для допомоги з боку інших;
 - с) створюють в колективі атмосферу в якій можна сміливо висловитися.
3. Я радію, коли мої друзі:
 - а) знають більше, ніж я, і можуть мені допомогти;
 - б) вміють самостійно досягати успіхів;
 - с) допомагають іншим коли випаде нагода.
4. Більш за все мені подобається, коли у групі:
 - а) немає кому допомагати;
 - б) не заважають при виконанні завдання;
 - с) решта групи гірше підготовлена ніж я.

5. Мені здається, що я здатен на максимальне, коли:
- a) я можу отримати допомогу і підтримку з боку інших;
 - b) за свої зусилля я маю винагороду;
 - c) є можливість проявити ініціативу, яка є корисна для всіх.
6. Мені подобаються колективи, в яких:
- a) кожен зацікавлений в покращенні результатів усіх;
 - b) кожен займається своєю справою і не заважає іншим;
 - c) кожен може використовувати інших для вирішення своїх власних задач.
7. Учні вважають поганими викладачами тих, які:
- a) створюють дух суперництва між учнями;
 - b) не приділяють їм достатньо уваги;
 - c) не створюють умови для того, щоб група допомагала їм.
8. Найбільше задоволення в житті дає:
- a) можливість роботи, коли тобі ніхто не заважає;
 - b) можливість отримання нової інформації від інших людей;
 - c) можливість зробити корисну справу іншим людям.
9. Головна роль школи повинна полягати:
- a) у вихованні людей з розвинутим почуттям відповідальності перед іншими;
 - b) у підготовці пристосованих до самостійного життя людей;
 - c) у підготовці людей, які вміють отримувати допомогу від спілкування з іншими людьми.
10. Якщо перед групою стоїть будь-яка проблема, то я:
- a) віддаю перевагу, щоб інші вирішували цю проблему;
 - b) вирішую проблему самостійно без допомоги інших;
 - c) намагаюся зробити свій вклад у вирішення проблеми.
11. Краще всього я вчився б тоді, коли викладач:
- a) мав до мене індивідуальний підхід;
 - b) створив умови для отримання мною допомоги з боку інших;
 - c) винагороджував учнів за ініціативу.

12. Немає нічого гіршого ніж випадок, коли:

- а) ти не в змозі самотійно досягти успіху;
- б) відчуваєш себе непотрібним у групі;
- с) тобі не допомагають оточуючі.

13. Більш за все я ціную:

- а) власний успіх, в якому є заслуги моїх товаришів;
- б) спільний успіх, в якому є і моя заслуга;
- с) це успіх який досягається ціною власних зусиль.

14. Я хотів би:

- а) працювати в колективі, в якому застосовуються основні прийоми та методи спільної роботи;
- б) працювати індивідуально з викладачем;
- с) працювати з обізнаними в даній області людьми.

На основі відповідей учнів за допомогою «ключа» проводиться підрахунок балів по кожному типу сприйняття індивідом групи. Кожна відповідь оцінюється в один бал. Бали, набрані учнем по 14 пунктам анкети сумуються для кожного типу сприйняття окремо. При цьому загальна сума балів по всіх трьох типах сприйняття для кожного учня має бути рівною чотирнадцяти. При обробці даних «індивідуалістичний» тип сприйняття індивідом групи позначаються буквою «І», «прагматичний» – «П», «колективний» – «К».

Результати кожного учня записуються у вигляді многочлена:

$I + mP + nK$, де

I – кількість балів отриманих учнем по «індивідуалістичному» типу сприйняття, m – «прагматичному», n – «колективному».

Ключ для обробки анкети

Тип сприйняття індивідом колективу					
Індивідуалістичний		Колективний		Прагматичний	
1с	8а	1b	8с	1а	8b
2а	9b	2с	9а	2b	9с
3b	10b	3с	10с	3а	10а
4b	11а	4а	11с	4с	11b
5b	12а	5с	12b	5а	12с
6b	13с	6а	13b	6с	13а
7b	14с	7а	14а	7с	14с

Тип 1 (Індивідуалістичний). Індивід сприймає групу як перешкоду для своєї діяльності або ставиться до неї нейтрально. Група не представляє собою самостійної цінності для індивіда. Це проявляється в униканні спільних форм діяльності, у виборі індивідуальної роботи, в обмеженні контактів. Людина з «індивідуалістичним» типом сприйняття групи керується девізом: «Кожен за себе!»

Тип 2 (Прагматичний). Індивід сприймає групу як засіб досягнення тих чи інших власних цілей. При цьому група сприймається та оцінюється людиною з точки зору «корисності». В групі надається перевага більш компетентним членам, здатним надати допомогу, взяти на себе рішення складних проблем, або просто служити джерелом необхідної інформації. Зазвичай індивіди такого типу сприйняття мають обмежене коло друзів в колективі.

Тип 3 (Колективний). Індивід сприймає групу як самостійну цінність. На перший план для нього виступають проблеми групи та окремих її членів. Люди такого типу сприйняття спостерігають за успіхами кожного члену групи (як у групі так і поза нею). Вони почувають себе в колективі найбільш комфортно, обирають колективні форми роботи. Зазвичай такі люди є дуже активними в колективі і роблять цінний вклад в його існування.

1.6. Психологічне завдання до навчально-педагогічної практики в закладах дошкільної освіти для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А2 Дошкільна освіта

Завдання 1. Психологічний аналіз сюжетно-рольової гри як провідної діяльності дошкільника

Параметр	Опис завдання
Мета	Розвиток навичок психолого-педагогічного спостереження та аналізу сюжетно-рольової гри дошкільників з метою оцінки рівня їхнього соціально-емоційного розвитку, міжособистісної взаємодії та формування особистості.
Зміст	<i>Вибір об'єкта спостереження:</i> Оберіть одну вікову групу (наприклад, старша або середня група) у закладі дошкільної освіти. <i>Спостереження:</i> Протягом 30-40 хвилин проведіть непряме включене або зовнішнє спостереження за вільною сюжетно-рольовою грою дітей. <i>Зафіксуйте початок гри:</i> як виникає задум, хто є ініціатором, як відбувається набір учасників. <i>Опишіть сюжет і ролі:</i> який сюжет обрали діти (наприклад, «Сім'я», «Лікарня», «Магазин»), які ролі виконують учасники. <i>Фіксація ігрових дій і правил:</i> як діти реалізують взяті на себе ролі, чи дотримуються рольових правил, як використовують ігровий матеріал (предмети-замінники). <i>Аналіз взаємодії:</i> як діти спілкуються в процесі гри (діалог, монолог), чи виникають конфлікти і яким чином вони вирішуються (рольові vs. реальні конфлікти). <i>Емоційний фон:</i> загальна атмосфера гри (зацікавленість, радість, напруження). <i>Ведення протоколу:</i> Під час спостереження ведіть протокол, фіксуючи ключові моменти, фрази та дії відповідно до вищезазначених пунктів На основі протоколу спостереження необхідно підготувати письмовий звіт, який має містити такі розділи: <i>Опис умов спостереження</i> Дата, час, вікова група, кількість дітей. Тема гри (якщо змінювалася – вказати). Загальна характеристика предметно-ігрового середовища. <i>Протокол спостереження</i> Послідовний опис подій, дій та реплік дітей. Психологічний аналіз гри (ключовий розділ) Рівень розвитку гри: Оцініть гру за критеріями, розробленими Д.Б. Ельконіним (наприклад, чи є роль як внутрішня позиція, чи наявні ігрові правила, чи відбуваються лише маніпуляції з предметами).
Вимоги до звіту	

Параметр	Опис завдання
	Аналіз змісту ролі: Що є центром гри – виконання дій, пов'язаних із роллю, чи відносини між ролями (ознака високого рівня розвитку гри)?
	Соціально-психологічний клімат: Визначте неформального лідера гри (якщо є), а також дітей, які були ізольовані або мали труднощі у включенні в гру.
	Особливості спілкування: Проаналізуйте, наскільки продуктивним було спілкування, чи сприяло воно розвитку сюжету.
Висновки та рекомендації	Загальний висновок про рівень психологічної зрілості групи, що проявився в грі. Рекомендації вихователю щодо стимулювання подальшого розвитку сюжетно-рольової гри, наприклад, через збагачення ігрового матеріалу, введення нових атрибутів або використання прийомів опосередкованого керівництва грою.

Завдання 2. Діагностика рівня тривожності та агресивності у дошкільників

Параметр	Опис завдання
Мета	Набуття навичок використання простих діагностичних методик для визначення соціально-емоційного благополуччя дитини та розробки первинних корекційних рекомендацій.
Зміст	- Вибір методики: Оберіть одну з проєктивних методик, що підходить для дітей 4–6 років, наприклад: - Тест тривожності «Обери потрібне обличчя» (за Р. Теммл, М. Доркі, В. Аменом, адаптація А.М. Прихожан). - Малюнковий тест «Неіснуюча тварина» (з акцентом на ознаки агресії/тривоги). - Тест «Кактус» (для виявлення агресії). - Проведення діагностики: Проведіть індивідуальну діагностику з 3–5 дітьми (за згодою вихователя та адміністрації). - Обробка результатів: Обчисліть отримані показники згідно з ключем методики. - Аналіз: Проаналізуйте виявлені ознаки (високий/середній/низький рівень тривожності або агресивності) та спробуйте визначити можливі причини їхнього виникнення (наприклад, стиль виховання в сім'ї, стосунки в групі, адаптаційні труднощі).
Вимоги до звіту	Надати опис обраної методики, протоколи індивідуальних обстежень, кількісні результати та психологічний висновок щодо кожної дитини. Розробити 2–3 конкретні рекомендації вихователю для роботи з дітьми, які мають високі показники.
Фокус	Дотримання процедури діагностики та об'єктивність інтерпретації.

Завдання 3. Аналіз комунікативних навичок дитини в системі «Дитина – Дорослий»

Параметр	Опис завдання
Мета	Оцінка якості спілкування дошкільника з дорослим (вихователем) та ідентифікація стилів спілкування, які стимулюють або, навпаки, гальмують розвиток мовлення та пізнавальної активності.
Зміст	1. Вибір ситуації: Проведіть спостереження під час структурованої діяльності (заняття) або режимного моменту (наприклад, сніданок, підготовка до прогулянки). 2. Фокус спостереження: Оберіть одну дитину із середнім рівнем комунікації для детального вивчення. 3. Фіксація: Зафіксуйте 5–7 діалогів між обраною дитиною та вихователем. Зверніть увагу на: - Ініціативу спілкування: Хто починає розмову (дитина чи дорослий)? - Тип запитань вихователя: Чи переважають закриті запитання («Так/Ні») чи відкриті (стимулюючі роздуми)? - Відповіді дитини: Чи є вони розгорнутими, емоційними, чи обмежуються 1–2 словами? - Особливості спілкування вихователя: Чи вихователь використовує особистісно-орієнтований стиль (звернення на ім'я, підтримка, заохочення)?
Вимоги до звіту	Подати протокол фіксованих діалогів. Надати якісний аналіз комунікативних паттернів: описати, які дії дорослого найбільш ефективно стимулювали активність дитини. Зробити висновок про особистісну значущість спілкування для цієї дитини.
Фокус	Дотримання процедури діагностики та об'єктивність інтерпретації.

Завдання 4. Складання психологічного портрета дитини

Параметр	Опис завдання
Мета	Навчитися інтегрувати результати різних методів (спостереження, бесіда, аналіз діяльності) для формування цілісного уявлення про психологічний розвиток дошкільника.
Зміст	1. Збір даних: Оберіть одну дитину (за згодою вихователя). Зберіть інформацію про неї, використовуючи: - Спостереження: Проведіть спостереження у вільній діяльності (гра, прогулянка). - Бесіда: Проведіть коротку бесіду з дитиною на теми, що її цікавлять (іграшки, друзі, родина). - Аналіз продуктів діяльності: Розгляньте 2–3 малюнки дитини, її вироби. - Опитування вихователя: З'ясуйте особливості поведінки, взаємодії з однолітками та успішності засвоєння програми.

Параметр	Опис завдання
	2. Структурування портрета: Оформте зібрану інформацію у вигляді психологічного портрета, який охоплює такі аспекти: Пізнавальна сфера: Особливості уваги, пам'яті, мислення (переважаючий тип, рівень розвитку). Емоційно-вольова сфера: Провідні емоції, рівень саморегуляції, прояви волі. Особистісні якості: Самооцінка, мотивація, ставлення до дорослих та однолітків. Соціальний статус: Місце дитини в групі (соціометричні дані, якщо доступні).
Вимоги до звіту	Подати структурований психологічний портрет. Обов'язково вказати «сильні» сторони розвитку дитини (її потенціал) та зони найближчого розвитку (над чим потрібно працювати).
Фокус	Дотримання процедури діагностики та об'єктивність інтерпретації.

1.7 Психологічне завдання до виробничо-педагогічної практики в закладах дошкільної освіти для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А2 Дошкільна освіта

Завдання 1. Спостереження та психологічний аналіз провідної діяльності дитини

Параметр	Опис завдання
Мета	Навчитися фіксувати, аналізувати та інтерпретувати психологічні особливості дитини в природних умовах її життєдіяльності.
Зміст	Провести цілеспрямоване спостереження за однією дитиною дошкільного віку (3-6 років) під час її провідної діяльності (сюжетно-рольова гра, комунікативна діяльність). Тривалість спостереження: не менше 30 хвилин.
Вимоги до звіту	1. Протокол спостереження: Фіксація поведінки, емоційних реакцій, комунікації, використання предметів-замінників, взаємодії з однолітками/дорослими. 2. Психологічний аналіз: Обґрунтований висновок щодо рівня розвитку соціально-емоційної сфери та ігрової діяльності дитини.
Фокус	Вміння застосовувати теоретичні знання про вікові нормативи розвитку до реальної поведінки.

Завдання 2. Проведення та інтерпретація діагностичної методики

Параметр	Опис завдання
Мета	Оволодіти практичними навичками проведення, обробки та інтерпретації психодіагностичних методик.
Зміст	Самостійно обрати та провести одну проєктивну або стандартизовану методику (наприклад, «Малюнок сім'ї», «Будинок-Дерево-Людина» (К-Д-Л), тест на вивчення рівня тривожності або готовності до школи) з однією дитиною.
Вимоги до звіту	1. Опис обраної методики (мета, процедура, ключі). 2. Протокол проведення (зафіксовані реакції, висловлювання дитини). 3. Інтерпретація результатів: Складання психологічного висновку за результатами методики. 4. Рекомендації для батьків або вихователів.
Фокус	Дотримання процедури діагностики та об'єктивність інтерпретації.

Завдання 3. Розробка та проведення корекційно-розвивального заняття

Параметр	Опис завдання
Мета	Набуття досвіду планування, організації та проведення розвивальної роботи з дітьми.
Зміст	На основі виявленої проблеми (наприклад, труднощі в адаптації,

Параметр	Опис завдання
	низький рівень довільної уваги, емоційна нестійкість) розробити конспект та провести фрагмент (15-20 хв) або повне корекційно-розвивальне заняття з малою підгрупою (3-5) дітей.
Вимоги звіту	1. Конспект заняття: Мета (психологічна), завдання, необхідні матеріали, до детальний хід заняття (вправи, ігри) та очікуваний результат. 2. Самоаналіз заняття: Оцінка ефективності проведеної роботи, аналіз досягнення психологічної мети та виявлення труднощів.
Фокус	Здатність проєктувати розвивальний процес і його цілісність.

Завдання 4. Психологічна просвіта та консультування педагогів/батьків

Параметр	Опис завдання
Мета	Розвиток навичок психологічної просвіти та надання практичних рекомендацій учасникам освітнього процесу.
Зміст	Обрати один із напрямів та підготувати матеріал: А. Розробити пам'ятку (1 сторінка) або тези для міні-консультації (до 5 хв) для батьків на актуальну тему (наприклад, «Як підтримати дитину під час адаптації до дитсадка», «Подолання дитячої впертості»). Б. Підготувати рекомендації для вихователів щодо психологічних аспектів роботи (наприклад, «Профілактика конфліктів у дитячому колективі» або «Особливості взаємодії з гіперактивними дітьми»).
Вимоги звіту	1. Надання розробленого просвітницького матеріалу (пам'ятка, тези, рекомендації). 2. Обґрунтування актуальності обраної теми. 3. Короткий опис плану, як цей матеріал буде представлений (індивідуально, на груповій зустрічі).
Фокус	Вміння перекладати психологічні знання на доступну практичну мову.

Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики особистості дитини

1. Загальні відомості.

Прізвище та ім'я дитини. Вік. Група. Стан здоров'я. Загальний фізичний розвиток. Умови життя в сім'ї. Друзі, знайомі дитини поза закладом дошкільної освіти.

2. Взаємостосунки з дітьми та вихователями.

Психологічний статус у колективі. Усвідомлення свого статусу. Характер стосунків з одногрупниками. З ким товаришує і чому? З ким конфліктує, з якої причини? Чи робить вибір у стосунках на користь дітей своєї статі? Стосунки, що склалися між

дитиною і вихователями, помічником вихователя (чи є контакт, любить, поважає, слухається їх).

3. Особливості характеру й темпераменту.

Яскраво виражені позитивні та негативні риси характеру. Вольові якості (стриманість, старанність та наполегливість при виконанні завдань, організованість, вміння контролювати себе). Тип і особливості темпераменту, його прояви у різних сферах діяльності дошкільника. Переважаючий настрій, причини зміни настрою.

4. Загальний розумовий розвиток

Кругозір, розвиток мовлення; наявність інтересу до занять; мотиви навчальної діяльності.

5. Особливості психічних процесів.

Особливості уваги (зосередженість, сталість, розсіяність). Особливості сприймання та його швидкість. Рівень і характер розвитку мимовільного і довільного запам'ятовування (швидкість та міцність запам'ятовування, легкість відтворення), індивідуальні особливості пам'яті. Розвиток мислення (вміння виділяти головне, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, швидко знаходити шляхи розв'язання поставленої проблеми, рівень засвоєння загальних та абстрактних понять). Розвиток уяви (багатство відтворюючої та творчої уяви в різних видах діяльності, в тому числі мовленнєвої).

5. Ставлення до праці.

Любить чи не любить працювати? Який вид праці є найбільш привабливим для дитини? Чи поважає результати чужої праці? Які має трудові вміння, навички з самообслуговування? Організованість, дисциплінованість у праці.

6. Спрямованість особистості дитини

Наявні цінності. Перелік інтересів, їх глибина та активність. Чи прослідковуються у дитини здібності до певної діяльності? В чому проявляються і яким чином розкриваються?

7. Загальні психолого-педагогічні висновки

Надання рекомендацій щодо подальшої роботи з цією дитиною.

1.8. Психологічне завдання до виробничо-педагогічної практики в закладах дошкільної освіти у групах загального розвитку та інклюзивного навчання для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А2 Дошкільна освіта

Завдання 1. Функціональне спостереження та аналіз бар'єрів в інклюзивному середовищі

Параметр	Опис завдання
Мета	Навчитися виявляти психологічні та середовищні бар'єри, що заважають повноцінній участі дитини з ООП в освітньому процесі.
Зміст	Провести цілеспрямоване спостереження за однією дитиною з ООП (наприклад, дитина з РАС, ЗПР, порушеннями мовлення) під час групового заняття або вільної гри. Сфокусуватись на: 1) способах комунікації дитини, 2) її взаємодії з типово розвиваючими однолітками, 3) впливі організації простору (шум, освітлення, матеріали) на її емоційний стан та поведінку.
Вимоги до звіту	1. Протокол спостереження, де фіксуються "тригери" (чинники, що викликають небажану поведінку) та «ресурси» (що підтримує дитину). 2. Психологічний висновок із зазначенням основних бар'єрів участі (психологічних, соціальних, середовищних) та пропозицією щодо їх мінімізації.
Ключовий фокус	Аналіз не лише дефіцитів дитини, а й недостатньої адаптованості середовища до її потреб.

Завдання 2. Адаптація психодіагностичного інструментарію

Параметр	Опис завдання
Мета	Набути навичок модифікації стандартних психологічних методик для роботи з різними категоріями ООП.
Зміст	Обрати одну стандартну методика для оцінки пізнавальної або емоційно-вольової сфери дошкільника (наприклад, оцінка уваги, пам'яті або проєктивна методика «Дім-Дерево-Людина2»). Розробити 3-4 конкретні адаптації цієї методики, необхідні для її проведення з дитиною, яка має сенсорні порушення (наприклад, порушення слуху/зору) АБО розлади аутистичного спектру (РАС).
Вимоги до звіту	1. Опис оригінальної методики. 2. Обґрунтування необхідності адаптації для обраної категорії ООП. 3. Детальний опис внесених модифікацій (наприклад, використання жестової мови, тактильні матеріали, візуальні підказки, зменшення інструкції).
Ключовий фокус	Забезпечення достовірності діагностики в умовах обмежених можливостей дитини.

Завдання 3. Проектування психологічного компоненту Індивідуальної програми розвитку (ІПР)

Параметр	Опис завдання
Мета	Оволодіти принципами розробки цілей та змісту психологічної підтримки в рамках ІПР.
Зміст	На основі уявного кейсу або реальної історії розвитку дитини з ООП (забезпечуючи конфіденційність) розробити фрагмент психологічного блоку ІПР на короткостроковий період (наприклад, на 1 місяць). Сформулювати 2 SMART-цілі (чіткі, вимірювані, досяжні, релевантні, обмежені в часі) для корекції або розвитку (наприклад, підвищення рівня соціальної взаємодії, зниження тривожності).
Вимоги до звіту	1. Короткий опис психологічних особливостей дитини (стартова точка). 2. Сформульовані SMART-цілі психолога. 3. Опис 2-3 конкретних психологічних вправ/ігор/технік, спрямованих на досягнення цих цілей.
Ключовий фокус	Спрямованість роботи на функціональність і практичну значущість для дитини.

Завдання 4. Розробка методичних рекомендацій для асистента вихователя / педагога

Параметр	Опис завдання
Мета	Навчитися надавати фахові психологічні консультації та розробляти практичні інструменти для членів інклюзивної команди.
Зміст	Підготувати короткі, але змістовні методичні рекомендації (пам'ятку, міні-тренінг) для асистента вихователя або вихователя на одну з актуальних тем інклюзії: А. Стратегії роботи з проблемною (кризовою) поведінкою (наприклад, агресія, аутоагресія, сенсорне перевантаження). Б. Способи формування толерантності та прийняття дитини з ООП в групі типово розвиваючих однолітків.
Вимоги до звіту	1. Розроблений матеріал (до 1 сторінки тексту/схеми). 2. Чіткі, покрокові поради. 3. Використання психологічної термінології, доступної для педагогів.
Ключовий фокус	Надання практичної, впроваджуваної допомоги членам команди.

Орієнтовна схема вивчення групи ЗДО і складання її психолого-педагогічної характеристики

1. Загальні відомості про групу

Кількість дітей, з них хлопчиків та дівчат, віковий склад, коли було сформовано даний колектив, яких змін зазнав за час свого існування.

2. Структура колективу та взаємовідносини

Чи є лідери в групі, ізолювані діти, причини цього; наявність угруповань у групі ЗДО, їх основа; особливості взаємин між хлопчиками і дівчатками; прояви взаємодопомоги; особливості організації самостійних ігор.

3. Ціннісні орієнтації групи

Відповідність вчинків дітей загальнолюдським цінностям, цінування позитивних моральних якостей однолітків та осуд негативних.

4. Загальний інтелектуальний розвиток групи.

5. Емоційний клімат групи

Який настрій переважає в групі, емоційне «благополуччя» чи «неблагополуччя» окремих дошкільників, розвиток емпатії у дітей.

5. Вольові характеристики групи

Дисципліна на заняттях, наполегливість при виконанні спільних завдань, здатність долати перешкоди, організованість.

6. Педагогічне керівництво групою

Індивідуальні особливості вихователів, стилі їх взаємин з дітьми, авторитетність, здійснення індивідуального підходу до дошкільників.

7. Загальні психолого-педагогічні висновки

Позитивні аспекти і недоліки в організації життєдіяльності групи, рекомендації щодо подальшої роботи з нею.

2.Розділ II

2.1. Завдання з педагогіки

Зразок оформлення щоденника педагогічних досліджень

Титульна сторінка

Назва вищого навчального закладу

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Студента - практиканта _____ курсу

Спеціальності _____

(назва спеціальності)

прізвище, ім'я, по батькові

На наступній сторінці необхідно вказати такі дані (стосовно конкретного навчального закладу):

Директор: /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з навчальної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Заступник директора з виховної роботи /прізвище, ім'я, по батькові/

Учитель - предметник: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методист фахової кафедри: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри педагогіки: /прізвище, ім'я, по батькові/

Методисти кафедри психології: /прізвище, ім'я, по батькові/

2.2. Навчально-методичні матеріали для забезпечення навчальної практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта (2 тижні)

Перелік звітної документації

1. Загальна характеристика освітнього закладу

- адміністрація школи, класний керівник, соціальний педагог, психолог.
- короткі відомості про загальноосвітній заклад та напрями його розвитку. Проблема, над якою працює педколектив закладу.
- режим роботи навчального закладу (розклад дзвінків).

2. Відомості про клас, за яким закріплений.

- список учнів
- розклад дзвінків
- розклад уроків

3. Індивідуальний план проходження практики (на кожен день)

Дата	Вид роботи	Примітки
21.04.25	1. Познайомитися з адміністрацією школи. 2. Познайомитися з класним керівником та учнями класу. 3. Скласти індивідуальний план.	
22.04.25	1.Відвідати урок. 2. Спостереження за поведінкою учнів на перерві.	

4. Аналіз одного уроку (будь-якого на Ваш вибір)

- тема
- мета,
- тип уроку
- обладнання,
- хід уроку (організаційна частина, основна частина (оголошення теми, виклад нового матеріалу), заключна частина (підсумки, домашня робота).

5. Аналіз виховного заходу (класної години)

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна
- обладнання, наочність
- місце проведення
- хід
- висновки

6. Щоденник педагогічних спостережень (на кожен день, відповідно до індивідуального плану).

У щоденнику здійснюється аналіз, а саме: педагогічні спостереження: навчально-методична, виховна робота, аналіз психолого-педагогічних ситуацій, явищ, подій.

Дата	Аналіз проведеної роботи	Примітки
21.04.25		
22.04.25		

2.3. Навчально-методичні матеріали для забезпечення навчальної практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта (4 тижні)

Перелік звітної документації

1. Загальна характеристика освітнього закладу

- адміністрація школи, класний керівник, соціальний педагог, психолог.
- короткі відомості про загальноосвітній заклад та напрями його розвитку. Проблема, над якою працює педколектив закладу.
- режим роботи навчального закладу (розклад дзвінків).

2. Відомості про клас, за яким закріплений.

- список учнів та стисла характеристика класу.
- розклад уроків
- план виховної роботи класного керівника на період проходження практики (ксерокопія, скріншот)

3. План-конспект виховного заходу (класної години)

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна
- обладнання, наочність
- місце проведення
- хід (сценарій виховного заходу / класної години)
- висновки
- список використаних джерел
- відгук класного керівника (з підписом) про проведення виховного заходу / класної години та роботи студента загалом.

4. План-конспект проведеного уроку

- тема
- мета,
- тип уроку
- обладнання,

- хід уроку (організаційна частина, основна частина (оголошення теми, виклад нового матеріалу), заключна частина (підсумки, домашня робота).
- використана література.

5. Самоаналіз проведеного уроку.

6. Щоденник педагогічних спостережень.

- аналіз відвіданих уроків (1-2)
- педагогічні спостереження: навчально-методична, виховна робота, аналіз психолого-педагогічних ситуацій, явищ, подій.

2.4. Навчально-методичні матеріали для забезпечення виробничої практики для студентів ОС «бакалавр» спеціальності А4 Середня освіта (6 тижнів)

Перелік звітної документації

1. Загальна характеристика освітнього закладу

- адміністрація школи, класний керівник, соціальний педагог, психолог.
- короткі відомості про загальноосвітній заклад та напрями його розвитку. Проблема, над якою працює педколектив закладу.
- режим роботи навчального закладу (розклад дзвінків).

2. Індивідуальний план проходження практики (потижневий)

У плані зазначаються заплановані види роботи, наприклад: знайомство з класним керівником, спостереження за поведінкою учнів, відвідування уроку математики, обговорення теми виховної години, проведення уроку, тощо.

3. Відомості про клас, за яким закріплений.

- список учнів та стисла характеристика класу.
- розклад уроків
- план виховної роботи класного керівника на період проходження практики (ксерокопія, скріншот).

4. План-конспект виховного заходу (класної години)

- тема
- триєдина мета: навчальна, виховна, розвивальна
- обладнання, наочність
- місце проведення
- хід (сценарій виховного заходу / класної години)
- висновки
- список використаних джерел
- відгук класного керівника (з підписом) про проведення виховного заходу / класної години та роботи студента загалом.

5. План-конспект проведеного уроку

- тема
- мета,

- тип уроку
- обладнання,
- хід уроку (організаційна частина, основна частина (оголошення теми, виклад нового матеріалу), заключна частина (підсумки, домашня робота).
- використана література.

6. Самоаналіз проведеного уроку.

7. Щоденник педагогічних спостережень

- аналіз відвіданих уроків (1-2)
- педагогічні спостереження: навчально-методична, виховна робота, аналіз психолого-педагогічних ситуацій, явищ, подій.

8. Звіт про проходження практики.

У звіті описується загальне враження про проходження практики; як знання, отримані під час навчання в університеті допомогли у проведенні певних видів роботи; що нового дізналися, чому навчилися протягом проходження практики; труднощі та проблеми, з якими зустрічалися під час практики та шляхи їх вирішення.

Список використаних джерел

1. **Васильченко, В. С.** (2022). *Психологічна діагностика в освітньому процесі*. Центр учбової літератури.
2. **Григоренко, С. П.** (2023). *Основи практичної психології в освіті*. Видавничий дім «Слово».
3. **Гриськів, Л. А.** (2021). *Особливості роботи з дітьми з розладами спектра аутизму в інклюзивному середовищі*. Педагогічна думка.
4. **Демченко, Л. С.** (2022). *Психологія ігрової діяльності дошкільників*. Київ: Академпрес.
5. **Дубасенюк, О. А., та Іванченко, А. В.** (Заг. ред.). (2022). *Практикум з педагогіки: Навчальний посібник* (2-ге вид., допов. і перероб., 482 с.). Житомирський державний педагогічний університет.
6. **Зайцева, Н. І.** (2024). *Кризова інтервенція в освітньому середовищі: Практичний посібник*. Львів: Видавництво ЛНУ.
7. **Іваненко, Л. М.** (Ред.). (2021). *Корекційно-розвиткова робота: Методичний посібник для практичних психологів*. Центр освітніх стратегій.
8. **Марусинець, М. М.** (2023). *Основи травма-інформованого підходу в роботі з учнями*. Київ: Академія.
9. **Мельник, Р. В.** (2024). Профорієнтаційна робота з учнями старших класів: сучасні підходи. *Педагогічний дискурс*, 34(2), 15-28.
10. **Міністерство освіти і науки України.** (2024, 15 лютого). *Настанови щодо організації інклюзивного навчання в умовах сьогодення*. Отримано з <https://www.google.com/search?q=https://mon.gov.ua/ua/guidelines>
11. **Набока, Я. В.** (2022). *Інклюзивна освіта: Психологічні аспекти супроводу*. Київ: Видавничий дім «Освіта».
12. **Петров, А. С.** (2023). Діагностика рівня тривожності у підлітків в умовах дистанційного навчання. *Актуальні проблеми психології*, 12(1), 78–93.
13. **Філатова, І. Р.** (2024). *Методичні рекомендації до проходження психолого-педагогічної практики: Програма та вимоги*. Київ: Видавництво КНУ.
14. **Хоменко, В. П., & Сова, О. М.** (2023). *Організація та документація педагогічної практики: Посібник для студентів*. Львів: Магнолія.
15. **Шевченко, М. О.** (2022). Вимоги до оцінювання результатів практики у ЗВО. *Педагогічні інновації*, 7(1), 45–58.
16. **Яковенко, О. В.** (2024). *Практикум із загальної психології. У Психолого-педагогічний практикум : [методичний посібник]* (Ч. 5, с. 155-163). Дірект Лайн.

Закордонні джерела

17. **Beck, J. S.** (2021). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond* (3rd ed.). Guilford Press.
18. **Korb, E. S.** (2021). *The trauma-informed educator: How to recognize, understand, and respond to children's behavior*. Solution Tree Press.
19. **Sahlberg, P.** (2021). *Finnish lessons 3.0: What can the world learn from educational change in Finland?*. Teachers College Press.
20. **Yalom, I. D.** (2020). *The theory and practice of group psychotherapy* (6th ed.). Basic Books.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Навчально-методичне видання

Н.Є. Герасімова, І.В. Герасимова, Л.О. Сіпко, С.Ш. Раджабова

Методичні матеріали для проведення педагогічної практики здобувачів
вищої освіти І бакалаврського рівня
Черкаського національного університету
(завдання з психології і педагогіки)